

ספר

צפנת פענח

יגלה שירים קדמונים, פרי רוח רבני אלגור הראשונים, אשר היו עד היום הזה
שפונים וטמונים, בכתבי יד ישנים,

ונלוו אליהם הערות ותקונים

ממני

הצעיר יצחק מרעלי ס"ט.

עם תוספות הגהות והערות מאת

חיים בראדי.

מחברת א'.

כוללת

פליטת שירי הריב"ש והרשב"ץ זיע"א.

לזכרון

נשמת אדוני אבי מורי ועמרת ראשי

כה"ר רפאל דוד מרעלי זצ"ל

שנסטר ביום ב' ג' לחדש מרחשון שנת תרנ"ג לפ"ק.

קְרִמָּה צְפֵנָה.

מִי מַלְל: בינות ספרים עתיקיימים, אשר כמו בערמות אבק בית הגניזה, ועלים נפרדים אשר בלו מזוקן, מצא ידידי החה"ש ר' משה בועזו נר"ה, זה לא כביר, ובשעה טובה, כתב יד ישן נושן, מעט הכמות אבל רב האיכות. ויהי בהראותו אותי את הספר, ואעיף עיני בו ואחזה, והנה הוא מלא שירים יקרים ילדירוה רבותינו הגדולים זי"ע, אשר אור תורתם נגה וזורה עלינו פה, ואשר בסוד להקת המשוררים באה נפשם ובקהלם תחד כבודם. ואשמח עד מאד כי מצאתי את שאהבה נפשי, את הדבר אשר לו נכספה וגם כלתה מעודי עד היום הזה. ואומרה אז אל ידידי הנזי: הן הספר מצא הן בעיני, כי ברכה רבה בו, שש אנכי על אמרותיו כמוצא שלל רב. ועתה אחותיו ולא ארפנו עד שהביאתיו אל בית אוצר ספרתנו, ואל חדר שכיות החמדה הנשארים לנו מימי קדם. ויואל משה בטובו, לתת את שאלתי ולעשות את בקשתי. והנה מקום אתי פה להביע לו נגדה נא לכל עמי את רגשי תודתי מקרב ולב עמוק.

הכת"י הזה הוא קובץ קינות לימי הצום הרביעי, החמישי והשביעי, והוא חסר בסופו והמעתיק⁽¹⁾ ספח אליו עוד בראשו איזה קינים והגה ושירים פרטיים מהריב"ש, הרשב"ץ, הר"ר אבא מארי, הר"ר יוסף ונכדו הרב, הנקרא בשמו, למשפחת אבן כספי המפארה, וזכר כל הצדיקים האלה לברכה. ואבחר כעת מכל השירים הנחמדים, אשר נקבעו באו בו, את הגיוני רוח מוריני הריב"ש והרשב"ץ זי"ע, כי להם משפט הכבודה, ולהם נאווה לראות אור ראשונה. ואם, כאשר תקותי תאמצני, תיטב בעיניכם, קוראים נכבדים, החוברת הזאת מספרי „צפנת פענח“⁽²⁾ אשר כשמו בן תעודתו, לחשוף אוצרות נעלמים ומטמוני מסתרים אשר נצפנו עד כה בעירנו יע"א, לאמר לאסורים צאו ולאשר בחשך הגלו, אזי בע"ה אעביר על פניכם כל טוב שירי יתר רבנינו הקדמונים וצ"ל הנמצאים אתי, והמה בכתובים, כאשר יש את נפשי, איש איש על

(1) בצד הראשון מן הכ"י הזה רשום: אני הכותב . . . בה"ר יוסף זנודה ס"ט, ושמו העצמי נמחק כדיו, ואמנם כ„אפרים“ נראה אלי מבעד למוחק, ולולא חתם בו הסופר את שמו, כי עתה הולוכנו תועה להאמין כי הכ"י הזה הוא מהרב ר' יוסף אבן כספי הצעיר ז"ל, יען כי על שיר אחד מהרב הזה המובא בו רשום: שלחתי אני הצעיר יוסף בן החכם ר' אבא מארי זל"ה וכו' ועל שירי ר' אבא מארי הגדול ז"ל ור' יוסף הגדול ז"ל כתוב: בתים אלו יסוד „אדוני זקני“ וכו'. על אדות הרבנים האלה ז"ל אחשך"פי עד אשר אוציא את שיריהם הרבים לאור בע"ה ואז עלימו טמון מלתי.

(2) הנה לדעת מהר"א מגרמזיא ז"ל, צריך כל אדם לרשום שמו בספרו (יעיין בספר הרוקח) לכן גם אני הצעיר התמתי שמו ושם אבי ז"ל על מחברתי זאת „צפנת פענח“ אשר הוא בני „זה יצחק בה"ר דוד מרעלי ז"ל“.

דגלו באותות לבית אבותם, וראיתם ושש לבכם, כי הודות לאל, ההצלחה האירה לי פנים, ומצאתי לאשרי המון שירים בכת"י, שירי קדש ופיוטים וזמירות, כלם אהובים, כלם ברורים, כלם נעימים.

הן כל יקר יאתה לשירים הנכבדים האלה, אשר אנכי נותן לפניכם היום, אם מפאת ערך רעיוניהם הנשגבים המשבצים במחלצות נאומי נביאינו הנעימים וניביהם הנאומים, ואם מצד יוצריהם אשר ממזרח שמש עד מבוא, מהלל שמש ומפואר, ואשר השכילו להלוך בעקבות משוררינו הספרדים, והפליאו כמוהם לעשות לרוח משקל. הדרת הוקנה והשיבה החופפת עליהם, תשית נוספות על זיו יפעתם והודם. כי חמש מאות שנה חלפו הלכו למו כבר מאז נתכנו השירים האלה; ועד כה, הה' היו כלואים במאסר הכ"י, ולא שופתם גם עין חוקרינו המתחקים על שרשי הפיוטים הקדמונים⁸; ועוד מעט קט ונכחדו מן הארץ, כי כפשע היה בין הכ"י הנ"ל ובין האבדון, לולא משה בחירי חמל עליהם וחש ומשה אותם מתהום הנשיה, ימים אחדים לפני הזמן המיועד לגניזת הספרים הישנים.

הנה לדאבון לב כל חובבי ספרותנו העתיקה, ספרים יקרים אשר חוברו בימי קדם ואשר באמת הון עתק וכל החפצים לא ישוו בהם, יפלו לרוב לנחלה לאנשים הבלתי יודעים להוקיר את חין ערכם, אשר בלי חמלה וחנינה ישליכו אותם מנגד עיניהם, ככלי אין חפץ בו. וממין הספרים האלה הוא בלי תפונה הכ"י הזה אשר בעליו האחרון ורה אותו הלאה והרחיקו מעל פניו להיותו קובץ קינות ובכללן מגלת ירמיהו ע"ה. ותל"ית, כי לא היה לברות לשני עש ותולעת, ורמה לא היתה בו.

השירים השרירים האלה, היוצאים עתה לאור בפעם הראשונה, יראונו לדעת כי רבותינו הגדולים, הגאונים האדירים הריב"ש והרשב"ץ ז"ע, אף כי שחו בים התלמוד הגדול ורחב הידים, עצרו כח גם לעלות אל ראש הר הזמרה אשר יגיע לשמים שיאו, לשאוף רוח נחת, ולהנפש מעט מתלאות הזמן. ויהי המקרא תמיד נר לרגלם, וחכמת הדקדוק אור לנתיבתם. אפס למראה הצרות הרבות והרעות אשר עברו על ראשם בארץ השפנים (Espagne), ואשר העלו בזכרונם את כל הקורות אשר מצאו את אומתנו האמללה והנדחה מגוי אל גוי וממלכה אל עם אחר, היה עונבם, לרוב, לקול בוכים, ויהנה אך נכאים. ואולם לעתים רחוקות רוח שמחה רחף על כנורם וירעיש את מיתריו אשר השמיעו קול רנה וגיילה, וישירו שירות דודים.

אם הריב"ש וצ"ל חבר עוד שירים מלכד אלה, לא אוכל לדעת, אבל אדמה בנפשי כי היו עוד אחרים לפניו, ונאבדו מתוך הקהל. אמנם מהרשב"ץ וצ"ל נמצאו עוד היום אצלנו שירים קצרים וארוכים הלא המה בספרתו אחד הנה ואחד הנה, ושמנה בתים אשר הוסיף באזהרות ר' שלמה בן גבירול וצ"ל, ופעמו ונמוקו עמו⁹.

⁸ מאגרות שר"ל (חלק שמיני אות תפ"ה) נראה ברור כי היו ביד החוקר הזה ז"ל קינות מריב"ש ומהרשב"ץ וצ"ל. אבל תם אני ולא אדע אם ראתה עינו את כל השירים היקרים אשר הוצאתי לאור עתה בע"ה.

⁹ בקרובץ אלגיר נמצא ליום ב' של שבועות פיוט אשר חתם בו: "שמעון חזק" ומבנה בתיו גם משקל חרוזיו (הדומים לשיר ב' מחלקה ב') יעידון יגידון כי ידי הרשב"ץ ז"ל יסדוהו. שמנות הבתים אשר חוסף הרב ז"ל באזהרות רשב"ג ז"ל הלא הם כתובים על ספר מנחת בכורים להרה"ח אליהו בן אמוזג נר"ו והעיר עליהם כדברים האלה: "אלו הן ח' בתים להרשב"ץ וכה הראני מר"ח הרב כמהור"ד אברהם קוריאט נר"ו יאר ס' אזהרות משפירי

עפ"י עדות מהר"י גבישון זצ"ל בספר עומר השכחה⁶ (דף קכ"ה ע"ב) תנן הרב הזה זצ"ל עוד שירה ארוכה. המתחלת הסר זמן מכאוב המון שיריך וכו' בת ארבע מאות בתים שוים על קו אחד יעמודו ובהמצאה אחת ובענין א' ובמשקל א' בלי תוספת או מגרעת אפילו כמלא נימא" ובחרוים משותפים (תננים). ובבאה לפני המלך (מאן מלכי רבנן) הריב"ש זצ"ל. כתב לו שכעה עשר בתים אחרים על אותו המשקל ועל אותו האופן ההמצאה עצמה. להראות שאעפ"י שיש לו כח גדול ורוח אלהין קדישין ביה בהמציאו ארבע מאות מלות דומות זו לזו עדיין יש ויש וכונת כלם לשם שמים". לדאבון לבנו מכל הבתים האלה המלאים כל טוב, לא נשאר לנו כי אם זכרם. חבל על דאבדין ולא משתכחין! ברם זכור לטוב אותו הרב המשורר, והר"י גבישון שמו, אשר השאיר לנו לברכה את התחלת דברי הריב"ש זצ"ל וסיומם (ע"ש).

גם בכ"י הזה אשר בידי, ואשר על פיו עשיתי את העתקתי באמונה⁶, נרשם בצרו הראשון כדברים האלה: וגם מוריגו הרב הגדול הרשב"ץ זלה"ה היה שולח חרויים אל מעלת אדוני זקני החכם הגדול ר' אבא מארי (אבן כספי) זלה"ה בדברי שבת, והיה מפתח שמו בהם בדרך מליצה, ואדוני זקני זלה"ה היה משיב בבתים אלו:

אתה מעון.	לחכמה צור.	ראש שיר	למעונך שם.
שומע לך.	ישכון במח.	יוס[יף דעת].	דת לך יבשם:
אתה האל.	[חלק לך] בין.	יען [כל] עת.	דתך תרוך.
עשה לך שם.	אל ראש עולם.	עד חציו גם.	עד סוף אחרון:
את [שם אבי]	ך ראש צדק.	לפני ראשו.	האל השית.
שמח הרבה.	מאין אחרית.	גדלה עד כי.	אין לך ראשית ⁶ :

ספריו של הרב גאון עוזנו כמהור"ר חיד"א זי"ע ושם כתוב בגליון משהרת ידי קרשו ממש וז"ל: אלו השמנה בתים. לא חלו בס ידים אשר בנה שלמה, הרשב"ג שוריים במדבר במתק ודשן נאו"ת מדב"ר העומדים ברומו, שורות"ם וזהירו אזהרות מזהירות שככה לו בעולמו, ואולם תמניא אינון בתי מלכות רבן שמעון הרשב"ץ גדול מרבן שמו, וכך היה מונה אלה הפקודים ונימוקו עמו. דברי החיד"א ס"ט". עכ"ל. הגה כנראה הבתים האלה באו לידי הגאון הזה ז"ל אחרי אשר חבר ספרו היקר שם הגדולים (ע"ש ערך אזהרות). ואולם לא אכחד תחת לשוני כי לבי יסיתיני בספק, כי כאשר נדפסו כן יצאו מתחת יד הרשב"ץ זצ"ל יען כי יש לתמוה: מדוע לא שקל את החרוים האלה בפלס אשר השתמש בו הרשב"ג, כאשר היה מן הראוי? בלי ספק ידו אחד המעתיקים חלו בהם אשר השחיתו את תארם ושנו את טעמם ובתכניתם הזאת באו אל ידו הרב חיד"א זי"ע.

⁶ פה מקום אתי לבשר לכל אוהבי שירים קדמונים, כי יש את נפשי להו"ל בע"ה בל"ג את ילדי-רוח המשוררים הנפארים ממשפחת גבישון ז"ל אשר בסוף הספר היקר "עומר השכחה" בהערות והארות ממני כפי אשר יחנני ה' החונן לאדם דעת, ואקוה כי אפיק רצון מהם. ⁶ כאשר השלמתי את העתקתי הגדל הגיד לי ידידי החר"ן ר' יוסף לחייאני ב"י כי נמצא אתו קובץ קינות לימי הצומות בכ"י, ויואל גם הוא להשאיליהו אלי. ועל פיו תקנתי איזה טעויות אשר בכ"י הראשון כאשר הראתי בהערותי אשר בסוף הספר הנכחי. ושם אזכיר אותם בר"ת: הראשון בכ"י, והשני בכ"ש.

⁷ ראש שיר הוא "ש", בהתחברו אל "מעון" יהיה "שמעון". — והשם הזה שרשו "שמע" וגרמו בשומע לך. ואולי בשתי התיבות "שומע לך" כוון המשורר ז"ל אל הגי' "שמעון". — המלים אשר בתוך המסגרת נמחקו בכ"י ותקנתים מודעתי. — אם נחבר "שם" אל ראש עולם עד חציו ר"ל "ען" ונלזה אליהם סוף אחרון ר"ל ק, יעלה בידינו עוד "שמעון". ראש צדק הוא צ ואחרית "שמח" בלי ראשית הוא מח הרי צמח, שם אבי רבן שמעון הלזה ז"ל. ⁶ בדרך אגב מצאתי לנכון להציג פה לעיני הקוראים הנכבדים את השירה הזאת אשר

בטרם אצא מאת פניכם, קוראים יקרים, אמרתי אספרה לכם את כל התלאה אשר מצאה בימינו אלה את שני המאורות הגדולים, ה"ה רבינו הריב"ש ורבינו הרשב"ץ ז"ל. ויהיו דברי אלה בעין "מלואים" לתולדותיהם הידועים לכם מכבר בטת. הנה ממעם הממשלה יצא, בשנה העברה, חק להפיל חומות עירנו הגבוהות והבצורות, למען הרחיב את גבולה. ומודעת זאת בכל הארץ כי הרשב"ץ ז"ל מנוחתו כבוד בקיר החומה הצפונית, והריב"ש ז"ל, חוצה לה הרחק כחמשים מיתרים (Mètres) בערך. ויהי בהשמע הדבר אלינו, פחד קראנו ורעדה, זלעפה אחזתנו, ותכסנו פלצות. אהה! מוריני ומאוריני! אמללים הייתם בחייכם, ואמללים גם אחרי נאספתם אל עמכם. בחייכם על צוארכם נרדפתם בלי חשך בארץ הדמים, אויביכם שללו אתכם ושרדו את כל רכושכם, וגם כבואכם אל המקום הזה אשר אויתם למושב לכם, לא מצאתם מנוחה שלמה. והנה, הה! גם אחרי שכבתם עם אבותיכם, זה קרוב לחמש מאות שנה, ועוד לא הונח לכם! רב לכם, אדונינו, רב לכם סבול כעם ומכאובים! על כל אחד מכם, נאונינו, אוכל להמליץ את דברי אויב (ג' כ"ו): לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי ויבא רוגז. לא שלותי בספרד, ולא שקטתי באפריקא, ולא נחתי נם בקבר, ויבא רגז, (ע"ד דברי שמואל אל שאול: למה הרנותני להעלות אותי, ש"א א' כ"ח ט"ו). ראשי עדתנו פה, ה"ה חברי הכונסים שוואר, חשו אז ולא התמהמהו לעצור בעד הרעה הזאת. ויפנו בבקשתם אל שר חיל הגאוינים (génie) אשר להם לברם נתנה חלקת הארץ הלוז, לבלתי יעתיקו הרבנים ז"ע ממקום מנוחתם, ולדאבוננו השיב פניהם ריקם, באמרו כי כן דבר הממשלה, וכתב אשר נכתב ונחתם בטבעת שר המלחמה המושל על הענין הזה, אין להשיב. ויחלו אז את פניו למען נתתן להם

ראיתי בסוף מחזורי כ"ו השייך לכהכ"ג של מהר"א ציירי זצ"ל ורשום עליה ככה: וזה אשר דבר ה"י דוד יצ"ו ב"ר שמואל חלאו נ"ע השואל על פירוש "אשר אשש" והוא תלמיד הרשב"ץ ז"ל. ע"כ. ולפני הזכירי השיר הזה, אקדים כי "אשר אשש" הוא פיוט לשחרית של יום הכפורים מהרב יצחק בן גיאת ז"ל ופירש אותו הרשב"ץ ז"ל עפ"י בקשת אחד החוגנים (כ"כ בס' לויית חן מהרב הזה ז"ל ועתה נודע לנו מי הוא השואל). ונדפס בהגהות מהר"א אלנקאר ז"ל במחזור שלנו וגם בס' חופש מטמונים מהר"ח ב"ג ז"ל. והתלמיד הזה הוא ב"ס בנו של הר"ר שמואל חלאו ז"ל מ"ברשך" אשר פנה פעמים רבות בשאלותיו אל הרשב"ץ ז"ל (עין תשב"ץ). ואלה דברי השירה השקולה בפסל הזוג:

עשרה מאמרות גם כללם
ובתבונה ודעת צור הולם
בעולמות שלשה ושבילים
כרובים פורשי כנף כאולם
שתים מערכות בו וכלם
למולות שנים עשר במשולם
שבע גרות מנורה הם בהלם
באש תמיד ולא תכבה לעולם
וההפסד בעו צורם מחוללם
בחק האל דבר אחד לכלם
אשר במ נחקק הכל ונשלם

לרב שמעון אשר פירש לדוד
בתוך שלש אשר המה כחכמה
כבוד עליון ואמצעי ושפל
וסוד משכן ובית קדש קדשים
ובית קדש מנורה הם ושלחן
שנים עשר אשר המה בערך
ושבעה מוכבי לכת בדוגמת
והחצר כמזבח אש בתוכו
ודוגמתו בעולם הַהֲוִיָה
ומחשבה והדבור ומעשה
בתוך סֶפֶר סֶפֶר סֶפֶר כללם

למצער ארכה לפני יחל מלאכתו שם, ויאות להם על זה פעמים ושלוש. וישיתו לכם, במשך הזמן ההוא. להגיש עצמותיהם אל הכונסיסטוואר המרכזי אשר בפאריס, למען יעמוד לימינם, ואולי יש תקוה כי על ידו נשיג את מבקשנו.

בעת ההיא נמנה מאת הכונסיסטוואר אשר בעירנו ועד, לפקח על הענין הזה. ותהי ראשית מלאכתו לחקור במערת הריב"ש זצ"ל איה מקום כבודו, (כי לפי סדר העבודה (plan) היה צריך להעתיק הרב הזה ז"ל ממקומו בראשונה) אולי ימצא קברו למטה מן הדרך הסלולה אשר אצלה נבנה ציון הרב זצ"ל על גבעה תלולה, ואז לא נירא פן תשבת מנוחתו. אבל הה! גם תוחלתם זאת היתה מפח נפש. כי הקבר היה גבוה על המסלה, ומקומו בימין המערה, וסביבו חביות מעשה ידי יוצר אשר נגזזו בהם לפנים ספרים ישנים שנהפכו כעת לעפר. ותחת למצוא שם רק הרב ז"ל ושני בני הריב"ש זצ"ל, היה הרבנים בעלי שו"ת יבין ובוועז זי"ע, אשר לפי דברת הוקנים שמה ינחו, נגלו לעיניהם כחמשה עשר קברים ורובם אחד ע"ג חברו בלי כל כתובת, ויהי הדבר לפלא גדול. ותהלה לאל יתברך, כי מצבת הריב"ש ז"ל נשארה קיימת, כי בלתי איכה ידענו מי הוא הרב ז"ל לחלק לו הכבוד הראוי לו!

המצבה הזאת אשר נמצאת ביום א' ו' לחדש אייר התרנ"ו בסדר אחרי-מות קדושים, נתנה לאחב"י אשר פה ענין רב לענות בו, כי היא היתה דבוקה אל צלע הקבר הימני בלי כל רושם אותיות עליה. ואולם אנשי הועד הנ"ל הרחיבו עז בנפשם והוציאנה ממקומה להתבונן בה אם לא נחרת עליה דבר מאחריה, והנה לפניהם, לגדל תמהונם, שיר שלם באותיות מרובעות וכולטות, יקרות ומרהיבות עין עד להפליא, אשר יתן אותותיו אותות נאמנים כי האבן הזאת היא מצבת קבורת הריב"ש זצ"ל, גם אם דבריו לא יתאימו בד בבד עם הקינה הידועה לנו מלפנים והחקוקה על לוח ציונו מבחוץ. המה ראו כן תמהו, נבהלו ושלתו חיש לקרוא לחכמי עירנו הי"ו, למען יבאו לחזות את המציאה הנפלאה הזאת ולחזות את דעם עליה, יען כי חידה היא ואין פותר אותה. ויען אז כל אחד את חלקו, זה בכה וזה בכה, ואני צעיר התלמידים אחרי אשר חרשתי בעגלת זקני דורנו יצ"ו, מצאתי את פשר הדבר הזה. הנה המה יספרו כי שמעו מאבותיהם אשר לפנים בחסות עירנו בצל התוגרמים, הסכן הסכיניו טבחי אלה האחרונים, להשחיו בודון את סכיניהם על אבני קברי ישראל, ואין איש מאחינו פוצה פה ומצפצף, כי היו אז צפויים אלי הרב, סכנה גדולה רחפה על ראשם, וחייהם תלואים מנגד. ולהיות כי יום יום הלכו שמה לעשות מעשיהם, זר מעשיהם, נמחק הכתב אשר על האבנים ברבות הזמן. והרבה מצבות אשר נמצאו כעת בסביבות הריב"ש ז"ל יעידון על אמתת הדבר הזה. והנה לדעתי אין ספק, כי גם מצבת רבינו ז"ל לא נמלטה אז מידי המחבלים ההם. וכראות חכמי העת ההיא את השערוריה אשר נעשתה, החליטו⁹) להקים מחדש מצבת אבן על קבר הרב ז"ל ולכתוב עליה

⁹) בספר דור דור ודורשיו (ח"ה צד 149 בהערה) הובאו דברי הרב יוסף בר יצחק סמברי זצ"ל אשר כתב בספרו „דברי יוסף“ מצרות הריב"ש זצ"ל באפריקא ושגם במותו לא נהגו בו כבוד וכי נשאר קברו בלי מצבה עד שהמגורשים מקשטיליא בשנת רנ"ב בנו ציון גדול על קברו וכתבו עליו הבתים אשר הו"ל ר"ד קויפמאנן נ"י (כ"ב בדרו"ד). ויפה העיר הרא"ה ווייס בזה"ל: ומי יודע אם לא הפרזו ר' יוסף הזה על המדה. כי מדברי התשב"ץ בכ"מ נראה כי יותר מאשר נהג בו כבוד בחייו, נהג בו אחרי מותו. וע"כ אין להאמין כי נתן הרשב"ץ להשפילו אחרי מותו עד שאפילו מצבה לא העמידו על קברו. עכ"ל. ואני הצעיר,

בחרט את הדברים אשר היו מפותחים על הראשונה, למען ידעו הדורות הבאים אחריהם איה מקום כבודו להעריצו. אפס, לדעתי, אבד זכרם מנהם, וינעו להוציא את הקינים ולא יכלו, ואף כתיי אחד להעתיקם ממנו לא מצאו או. ואולם הבית, אשר בו רמז המיסד ר' אבא מארי אבן כספי ז"ל את פרט השנה אשר בה נלקח ארון האלהים, וסיום התרוזים "חק" נשאר אדם לפליטה. וישחררו אז את פני אחד המשוררים לחבר להם תרוזים לכבוד רבינו ז"ל, וימהר לעשות את רצונם. ואחרי אשר הוחקו הטורים ההם על האבן, השכילו להפוך אותה על פיה למען לא יוסיפו עוד בני עולה להניף את חרבם עליה ויחללוה. ולכן היה שם ושארית לכתובת הלזו, ולא נשחת תארה בארך הימים. ואדמה כי בהשערתי זאת קלעתי אל מטרת האמת. והנני להציג עתה לעיניכם, קוראים אהובים, את הקינה החדשה וגם הישנה מערכה מול מערכה וראיתם כי צדקתי באמרי פי. ומי יתן והיו לכם לרצון!

(הישנה)

(החדשה)

מאד רגזה תבל
וציץ היקר נבל
ולבשו סות אבל
מאורים בשחק:

בנסול מגדל
כבוד ידל
נעם יחדל
נחם ירחק:

שרפים יהמיון
ברעש יאתיון
בקול מר יבכיון
לדוד מגי ירחק:

אם באשמך
גופו נטמן
רוחו נאמן
עד בשחק:

[אה]ה סר הוד לקח
ונהפך יין רקח

שונה ששה¹⁰
סוד החמשה

אבוא אחרי הרב המעיר נ"י ואמלא את דבריו. הנה לדעתי יתכן כי בנוגע למצבה אמת יחגה חכו של ר' יוסף סמכרי ז"ל, כי אולי בבוא המגורשים הנ"ל הנה, כבר נמחקה הכתבת שהיתה על קבר הריב"ש ז"ל, כאשר שערתי למעלה, ואז נרבה רוחם אותם לעשות נפש לצדיק ז"ל ויקחו אבן וירימוה מצבה והיא היא אשר נגלתה לעינינו זה לא כביר, ויצא לנו מזה כי הקינה הזאת החדשה נחרתה בהשתדלותם בימים ההם, ולא כמ"ש הרב ווייס נ"י, כי כתבו אז על הציון הבתים אשר הו"ל הרד"ק נ"י והט"י יסוד הרב אבא מארי אבן כספי ז"ל.

¹⁰ שונה ששה פי' ששה סדרי המשנה אשר הם פירוש (סוד) חמשה חומשי התורה. — הנוסח הישן נדפס ב"הכרם" ואנכי העתקתי פה מן הכ"י אשר בידי ובו רשום עליו כדברים האלה: "בתים אלו כתובים [על] מצבת סורנו ורבנו הרב הגדול ריב"ש [זלה"ה] והם יסוד אדוני זקני החכם השלם ר' אבא מארי אבן כספי זלה"ה, ופסירת הרב היתה שנת כ"י לקח ורסוז הוא בבתים על מצבתו ע"כ. — הנוסח הזה לא נחרת כמתכונתו על הלוח אשר היה על ארמון הרב מבחיץ. הבית השני ממנו נפקד מקומו שם. (ראה המכ"ע Monatschrift) שנת 1883 חוברת 8 וספר הרב יצחק בלאך. נ"י (לפנים רב באלגיר והיום בעיר Nancy) הנקרא: Inscriptions tumulaires. — לדוד מגי, בכרם מנו. בית ג': אהה, כן תקנתי ע"פ הנוסח החדש אשר בו נמצא בשלמותו הבית הזה, אשר נשאר לפליטה כמובא למעלה בהשערתי. (וראיה מהימנא לה הוא משקל הבית הזה, יתר וד"ה, המשונה מן האחרים המיוסדים על

יושב בשׁר
מים ישחק:
לרעל כ״י ליק׳ה
אלהים את יצחק:

אחה סר הוד לקח
ונהפך י״ן רקח
לרעל כ״י לקח
אלהים את יצחק:
עלות אוה אל על
בשוב חלד נעל
ותום צדק פעל
בכסא יה הוחק:

כאלים יחשב
לרנתם יקשב
בכתר הוד יושב
בשמים ישחק:

ארבע תנועות בלבד, והמתאים כד בבר עם כל חרוזי השיר (ישן). — בכרם הגי' „כמה" וכן בלוח הציון הגי'ל, ובכ״י יש נקב במקום שתי האותיות הראשונות, ולדעתי „אהה" הוא יותר נכון. בית ה': „ותום צדק" כן כתבתי עפ״י הכרם בעבור המשקל; בכ״י: בו הן, והוא נגד המשקל וכן בלוח הגי'ל אמנם גם אם הגי' „ותום" נעתקה סכ״י אשר ראה הר״ם אדעלמאן מירושלים (ע' הכרם) יתכן כי תקון סופרים היא, יען כי לא יתכן שטעות כזה נפל בכ״י אשר לפני וגם בכ״י אחר אשר ממנו הועתקה הקינה החקוקה על הציון הגי'ל, ולא תשתנה בנקל המלה „ותום" אל „בו הן". לכן לדעתי יש לתקן „והן" צדק פעל ויהיה עפ״י המשקל. ואין זה חזון יקר בכ״י כי בטעות הוסיף הסופר אות אחת. הנה הרב בלאך הגי'ל דחה את פטירת הריב״ש ז״ל לשנת קס״ט (1409) (ע' העתון Revue des Et. Juiv. VIII, 280) וגם הר״ר אמלאס בהכרם הטיל ספק באמתת הפרט „כי לקח" ואולם הרד״ק הגי'ל תעיר על דבריהם כשוב טעם והראיה לדעת כי „אין לבנות מגדלים הפורחים באוירן של השערות ולזרוק הלאה ציון ברור ומקובל בלי מופת מכריע ותותך. ויצא אח״כ אחד מחכמי עירנו, והוא ירידי החכמ השׁר ר' מרדכי צרור גי' להוכיח קבל-עם כי צדק הרב בלאך בדבריו אשר גם הוא התרה התזיק אהריהם. (ע' „המליץ" גליון 10 ש' תרמ״ח) ועשה להם סמוכים. והנה אחשוב לנכון להזכיר את טענותיו פה ולבשלן כי על אדני תהו נוסדה, למען לא יסמכו עליהן כותבי דברי ימוניה להיותן יוצאות מפה אחד מילידי אלגור, ואתו הסליחה. ואלו הן: א) ברור הוא אצלו בלי כל ספק, כי ר' אבא מארי אבן כספי ז״ל לא ראה את הריב״ש ז״ל יען כי לא בא עמו בשו״ת, וגם לא נזכר שמו בין חכמי הדור הבא אחריו. ב) דבר ידוע הוא כי מטעם מלכי ערב לא כתבו היהודים אז מאומה על מצבות מתיהם, והגזרה הזאת שררה בעצם תקפה עד השנה 1600 לספ״ג בערך. ובימים ההם חבר ר' אבא מארי ז״ל את קינתו, ואז נשכחה שנת פטירת הריב״ש ז״ל, זה אומר בשנת קס״ח וז״ה קס״ט והשלישי ק״ע, והמקונן בראותו כי הגי' של „כ״י לקח" הוא קס״ח גמר אומר כי בשנה ההיא שכב רבנו יצחק ז״ל עם אבותיו ולא חש אם היה זה ב' או ג' שנים אח״כ. אלה הם תורף דבריו, ולהוכיח כי לא שרירין הם ולא קיימין, דיה לנו עדות ר' יוסף אבן כספי ז״ל הנאמנה אשר הבאתי למעלה. ובנוגע לעצם הגזרה הגי'ל אשר הרב בלאך הוא מחוללה, הנני להודיע כי שאלתי אז פי מ״ר חחה״ש הדומ״ץ הרב הכולל ר' שמואל אבולכיר ז״ל (נפטר בעיקר ירושת״ו אשר אוה למושב לו לעת זקנתו בחדש אלול ש' וילך שמואל „הרמות״ה" לפ״ק בן ע״ט שנה) השיבני כי מעודו לא שמע את הדבר הזה. והמצבות אשר נמצאו כעת בסביבות הריב״ש ז״ל, והן מזמן קדמו לפני העת אשר קבע עליו הר״ב את מסמרות השערות, יודיעונו למרי כי שגגה יצאה מלפניו, ומעולם לא היתה גזרה כזאת, ואם הוא, (הרב בלאך) לא ראה מצבה עתיקה מלפני שנת 1620 (ע' ספרו הגי'ל) הנה לא ראינו אינו ראינו, וגם אם נגלו לעיניו קברים בלי כתבת אין לדון מזה על הכלל כי אולי נמחק הכתב מפני תנופת יד המחבלים כמשׁל.

אחרי הדברים האלה אנידה לכם, קוראים נכבדים, את תוצאות שאלת הרבנים זי"ע. הנה קיינו לשלום ואין טוב, למרפא והנה בעתה. כי גם הכונסיסטוואר המרכזי לא יכול, לדאבוננו, לעשות מאומה לעצור בעד הרעה. ועלינו איפוא לכוף ראש כאנמון לפני רצון הממשלה כי יום האחרון המונבל מאתה, הוא השני לחדש Jun (כ"א סיון התרנ"ו).

ויהי בעצם היום הזה ויקראו ראשי קהלנו לעצרה כללית בביהכ"נ הגדולה את כל בני עדתנו ויעל או הנשיא שלמה הוניל נ"י הבמתה ויודיע את הנאספים את כל פרשת מעשה אנשי הכונסיסטוואר אשר עשו להעביר את רוע הגזירה, ואת כל המכשולים והתחתים אשר מצאו בדרכם, ואשר בעבורם היה פעלם מאפע. ויאמר להם: אחי ורעי! הן נחויץ להשיב היום את ראש יועצי העיר והשר הנ"ל, אם הסכמנו להעתיק את הרב זצ"ל ממקומו, ואז זמן ינתן לנו עד חדש ימים; ואם לא, הנה שר הנאיונים יצוה לאנשי חילו לעסוק המה בעצמם בזאת המלאכה, ויחולל ח"ו כבוד הרב ז"ל על ידם, ומחר יהיה האות הזה. והנה יש את נפשנו לקנות בכסף מלא חבל אדמה לא רחוק ממקום ציון רבנו ז"ל, למען ינחו שם על משכבותם הוא והרשב"ץ ויתר רבנינו זי"ע וערבה להם שנתם באין מהיריד ומפריע. עד בוא גואלנו במהרה בימינו, אמן! ועוד עם לבבנו, להעתיק הקבר שלם בעפרו ע"י אמנים מומחים באופן שלא יפול ממנו צרור ארצה, ועצמות רבנו ז"ל לא תגלינה ופניו לא יראו.

ועתה הגידו לי ואפנה על ימין או על שמאל. ההשיב אשיב אותם דבר כי הננו נכונים לעשות את אשר הוטל עלינו בחוקה, אם מאן נמאן להסכים להעתיקה הזאת, ונסמוך על הנס! וישאל או ה' שלמה הנ"ל את פי חכמי עירנו הי"ו אשר באו אל האסיפה, אם תורתנו הקדושה תתנגד למעשה הזה! ויחוו או חיש את דעתם, כי אין אסור בדבר, אחרי כי מקום מנוחתם החדש יהיה יותר נכבד ונאה למעלתם ז"ל. ועיד הנס אמרו כי חז"ל הורונו "שאינן לסמוך על הנס", אולי לא אכשר דרא. ואם נמצא חן בעיני ה' ויעשה עמנו אות לטובה בהראותנו נפלאות כאשר ראו עיני אבותינו בשנת הדר"ת מלך (1844) כי המה יספרו לנו כי פועל פעל בימיהם והציל את כבוד הרבנים זי"ע מיד עושקיהם כה, אז ימלא שחוק פינו ולשונונו רנה. אמן כן יעשה ה'. ויען אז כל העם יחדו ויאמרו אל ראש הכונסיסטוואר הנ"ל, כי טוב טוב שישב כי הננו נכונים למלאות את חפצם. ואולם במשך ימי החדש, ינסה עוד הוא וחבריו לדפוק על דלתות השרים ההם, מבלי הואש, כי אולי אחרי עת צרה נושע ורוח והצלה יעמוד לשני עמודי עירנו יע"א. ויעשו כן. ולעורר את הרחמים עננו בצום נפשנו ביום ב' ז"ך לחדש סיון.

ויהי אך יצא יצא התמוז למשול על הארץ, והנה ידי עבדי הצרים ופועליהם חלו בארמון הבנוי לתלפיות על קבר הריב"ש זצ"ל ויערו אותו עד היסוד בו בלי חמלה. ועיינו רואות וכלות בדמעות כי אין לאל ידינו להפריעם ממעשיהם. ויגדל עוד צערנו, בהודע לנו, כעבור ימים אחדים, כי תוחלתנו נכזבה, וכל תחנות ראשינו מאפס ותהו נחשבו, וגם תקותנו, אשר הרניעה את רוחנו, כי גאוננו ז"ל ינחו בשלום במקום קרוב אל משכנם הראשון, נשארה מעל. כי יועצי העיר, אשר להם נתנה לאחווה אדמת הקדש ההיא להיות למרמס ולמדרך כף רגל אדם ובהמה, (אוי לעינים שכך רואות!) ואשר על דגל בני-בלי-שם יחנו, מאנו לעשות את בקשתנו, אף בדמים יקרים, ולא נתנונו להביא את עצמות הריב"ש זי"ע גם לבית-עלמין העתיק אשר בו

שוכבים רבנים קדמונים מעירנו וצ"ל¹¹). והם באחת: לקבור את הרב בר ששת וצ"ל בבית מועד לכל חי אשר בכפר St. Eugène רחוק כחצי שעה מן העיר מצדה הצפונית. ומי ישיבם, נפשם אותה ותעש! הן עונותינו הטו את אלה, וכבוד רבנו יצחק ז"ל מהולל מפשעינו!

עודנו תפושים בשרעפינו, ופלגי מים תרד עינינו על הצרה הזאת הבאה עלינו ר"ל, והנה כמלאך מושיע בא אלגירה השר שמעון אלקנוויי היו נשיא הכונסיםמוואר בעיר ווהראן יע"א אשר חרה לו עד מאד בשמעו את הגזרה הנצבת כמו נד לעומתנו. וישאל את פי ראשי עדתנו לנסות באחרונה לדבר על לב השרים (קרי בצד"י) והמושלים, אולי יצלה בידו הפצו להטותם לטובתנו להעתיק את קבר הריב"ש ז"ל אל חרבת בית הכנסת „אל הארה"¹²) אשר בתוך העיר, כי האדמה הזאת היא אחוות עולם לקהלנו, ובמקום הזה התפלל רבנו ז"ל בבאו הנה. כאשר קוה מראש, נתנה לו שאלתו בשמחה רבה. מבלי התמהמה הלך אל המושל (Gouverneur) ואל שר חיל הגאונים וראש יועצי העיר ויציע לפניהם את דבריו וירחיב עו בנפשו ויאמר אליהם, אין מדת האנטיסמיזם נוהגת עם המתים, ולכן אפוא אליהם למלאות את בקשתו. ויהי ה' אתו ויט אליו חסד ויתן חנו בעיני כלם ויאותרו לו על הדבר הזה. אולם לדאבון לבנו עוד הפעם התקיימו בנו דברי ישעיהו בן אמוץ ע"ה (מ"ט י"ז), ובעוד אשר הצעת מר אלקנוויי נ"י הפיקה רצון ממנו, ותנחמנו מעצבוננו ומרגוננו, והנה יצאו מתוך העדה מתי מספר ונער יכתבם, ויתנגדו אל המפעל הטוב הזה, ויעמדו לשמן לו, ובעו"ה המה היו המנצחים, ה' הטוב יכפר בעד. והיה זה ביום עש"ק ראש החדש אשר „משנכנס ממעטין בו בשמחה" ויגמר אומר אז הכונסיםמוואר כי ביום א' תהיה לזית הריב"ש וצ"ל.

ויהי ביום השלישי (לירח אב) בהיות הבקר, ויחרד כל העם אשר במתנו חרדה גדולה עד מאד ויאסף סביב קבר רבינו יצחק ז"ע אשר הורם כאבן שלמה ממקומו והונח על עגלת-יצב רתומה לעשרים סוס. וינהרו אחרי מטת הרב בר ששת הקדוש והחמיד ז"ל כל בני קהלנו בקראם בקול רם, בכל הדרך, תהלות נעים וזמירות ישראל, עד בוא ארון האלהים אל בית החיים (ויה"ר שינוח שם בשלום על משכבו עד עמדו לגורלו לקץ הימין). אז הרבנו בקינות וסליחות ותחנונות, ובאחרונה נגש הח' הש' מו"ר אלופי ומיודעי כה"ר יהודה לופראני נ"י בשם חכמי עירנו יצ"ו אל קבר רבינו ז"ל ויקשר עליו מספר מר בדברים חוצבים להבות אש, ועיני הנאספים הורידו כנחל דמעה מאין הפגות. ויקם אחריו החד"ש כה"ר שמואל צרור המור נ"י ויעש השכבה למנוחת נפש אדוננו ונאוננו ז"ל ובזה חס סדר הלזיה, ושם כל העם איש איש אל עבודתו ואל מלאכתו בלב נשבר ונדכה וברוח נכאה, ויהי האבל כבד מאד

¹¹ אל הב"ע הזה המכונה „מדרש" כי רבנים גדולים ינוחו בו, הובאו בחדש תמוז תרכ"ז ובכבוד גדול עצמות רבנו סעדיה זוראפה ז"ל והרב יוסף בנימין ז"ל אשר נמצאו קרובים למקום הריב"ש ז"ל.

¹² הוראת השם הערבי „אל הארה" הוא רבע היהודים. הבית המפאר הזה נהרם לדאבוננו בידי הצרפתים זה כשלושים שנה בערך. אדוני אבי ז"ל הגיד לי כי שמע מאבותיו ז"ל כי בחייל הזה הקדוש, ראה הרשב"ץ ז"ע את הריב"ש ז"ע בפעם הראשונה בבאו אלגירה ביום השעה באב.

לנו יושבי העיר הזאת, כי נוסף על אבל לאומנו¹⁸). וגם לכל אחינו די בכל אתר
ואתר צר להם עד מאד כאשר הגיעה השמועה לאזניהם. כי גדול שם רבינו ז"ל בכל
הארץ, ושמעו הולך בכל המדינות, ובכל מקום מקטר מגש לכבודו. זכותו יגן עלינו
ועל כל ישראל, אמן.

ועתה, קוראים חביבים, אשים קנצי למליון, ואפרד מכם לשנה תמימה. וכעת
חיה אי"ה אבוא לחזות עוד בנועם פניכם אשר לא יראו ריקם. ואני תסלה: ה' יוסף
עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם ואת כל "מקיצי נרדמים" ורובבי שפתי ישנים
נ"י, וביחוד יברך את ידידי הנאמן. נטע נעמן, טעמו כמו מן, חכם כהימן, הדיר חיים
בראדי יצ"ו אשר העירני להרפים על ידי החברה הנכבדה הזאת את שירי אדונינו
הריב"ש והרשב"ץ זיע"א. יה"ר שהוצאת הגיוני-לכם האלה לאור עולם תהיה להם
לנחת-דרוה, וימליצו טוב בעדינו ובעד כל אחביי, על גאולתנו ועל פדות נפשנו בבי"א.
וה' יברך את עמו ברב עז ושלוש.

אלגיר בחדש אדר שנת "חיו יחיו מקיצי הנרדמים" (תרנ"ז) לפ"ק.

כ"ד הצב"י יצחק ס"ט בן לא"א מו"ר ועט"ר כה"ר רפאל דוד מַרְעָלֵי זצ"ל.

¹⁸ הגה נתתי סימן לשנה הזאת בפסקו: על "גהרות" (לפ"ג) בכל שם ישבנו גם בכינו
בזכרנו את ציון, זה ציון הריב"ש ז"ע אשר נהרס עד היסוד בו. והמומור הזה אשר יקראו
כל בית ישראל כליל מ"ב יזכרנו כי היה המעשה הרע הזה בחדש החמישי, יתפכו ה' לששון
ולשמחה, במהרה בימינו אמן כן יהי רצון!

שירים מהריב"ש זצ"ל.

(א)

ומי קם הזמן כיום לנגדו
 ביום המחרת יכרע לרגליו
 ושמש נראתה בקר בארץ
 בערב נכסתה בכסות צלליו:

(ב)

כי אם לנוד דודים
 גזלו תנומתי
 אשור בהכבד
 תרב דאגתי
 ומתק בסוד רע
 גם הוא לעומתי
 נודו ופירודו
 רוחי וגופתי
 ביני ובינהו
 בעדו בדמעתי
 לי מפרידתו
 ערבה אסיפתי:

לכל צרי אמצא
 דאגות לבבותי
 מדי תנומתו
 חשך בכל עתי
 אחי היש תענוג
 אשב לעומתו
 האעלצה אחר
 שקול בהפרד
 הן על זמן הפריד
 ואמסכה ייני
 צורי היש חברה
 טרם אסיפתו

(ג)

קינה.

זעקת שבר נשואי תלאות
 ישבו ארץ וירדו פלאות

שוד ושבר בארצו ובגבולו
 נצור מכל משמר

ומזי רעב וקטב מרירי
 הגלה עמי ושכן חרירי
 אכלו את יעקב ויכלוהו
 מחרבם לא נשמר

מגדל עופל בחוכך למשגב
 בְּגִזְזוֹתֶיךָ בראש כל רחוב גב
 הלכו לפני מרדף בלי כח
 נפשך שדי המר

אספו נגהם, וצעקו בכביה
 תבנית היכל, והוכת שאיה
 אל לשבתו ומעמו לא עמד
 הלכו בו וריחו נמר

חֲזֹקוּ בנים וחכו ישועה
 בתים מלאו וארץ זרועה
 כי עוד חזון וירום לרחמכם
 נחמו עמי יאמר:

יגדל מספד וקינים יעצרו
 יתנו קול ובכבי ימררו

הן הכה צור בחרבו בני חילו
 ובהיכלו

צָהָה צָמָא המוני וכל חילם
 אחזו שער מרומים לקול נפלם
 זולתך אדונים בעלוהו
 ויכלוהו

חַיִל בת ציון לארץ וכליון
 בְּפִשְׁעֶיךָ ומרדך באל עליון
 נדחיק באין און ומנוח
 ותשוח

קָדְרוֹת לבשו שחקים, וכוכבים
 הן אראלם לבתים מחטבים
 חרב בסף, שממה בהר חמד
 אשור קלמד

בְּרֹבֹת שְׂוֹאָה שְׁלוֹמִים תִּיחַלוּ
 כי עוד תירשו שלל צר ותאכלו
 צור מושיע יחכה לחננכם
 ואלהיכם

(ד)

קינה אחרת.

לשוד עירי גדול כים שברי ולחמי רוש ותלאה:

יחמני צור חלקי ולבבי

אין מתום, ונגע נראה:	למטרה אל אויבי ארגז ובבשרי	יקימני ותקתני
פנת יקרת מסלאה:	מלכת ברחובותי רגלי פעמי מרכבותי בציון אל עירי	צ עדי צד ושם בסד והן יסד
באו רבים ונכאה:	למרגיזי אל לנחלה למכתי כי נחלה ובית כבוד יערי	חמדותי ודמעותי ובחומותי
לנחלתי כי נלאה:	ומספד אל יודעי נהי אל כל עובר לו יהי לקול בוכים וכנורי	קרוא אבל וציר וחבל כלי נבל
נגאלה והוי מוראה:	ארצי בעדי לעולם נסגרו ואנו באבלם עבשו ועיר הדרי	בריחיה פתחיה צמחיה
בממלכה החטאה:	אקו בשעיר ובני עמון ליום הרגה שכול ואלמון זרוע אלי עורי	ראות נקם לתתיקם גמול לחיקם
ואשתומם על המראה:	תבער אש בקרבי שוד ושבר בכל סביבי נתי ערבי ושחרי	בהגיגי למבליגי אזכרה נגי
החרבה אמלאה:	קצרה ידך מפרדות בעמך בכבדות האח בנפול נזרי	יה הקצור וצר יעצור ואמקה צור
ובכבוד משאה:	היוקח או ימלט מוטות צר כי שולט ירדה כי בחרי	שבי גבור ואם ישבור בבית הבור

להתקרב ותבואה: להתקרב ותבואה:	בת עמי ושק חגרי הרחיבי כנשרי מה זו עושה אמרי	ייבי נאנחה וגם קרחה ולשמחה
----------------------------------	--	----------------------------------

לשארית הנמצאה: לשארית הנמצאה:	ועזר אל גולתי ושוכבה אל נחלתי הבא נא הצרי	תהי מסעד לבל תמעד ומגלעד
----------------------------------	---	--------------------------------

ועל גבעה נשאה: ועל גבעה נשאה:	לבב נבאה להר ציון בנות היכל ואפריון יהיה נכון הרי	חזק נמהר ברוש תדהר בראש כל הר
----------------------------------	---	-------------------------------------

(ה)

קינה אחרת.

יום יום שואלים בגללך
 לאמר בית יי נלך
 שלום מאת צבאותיך
 שלוח בארמנותיך:

מאז לצבי ולכבוד
 עליך לבי ידוד
 ידדון כל מחנותיך
 ותאכל יסודותיך:

דורות ושנות עולמים
 משלתי על העמים
 ציון על שוד חומותיך
 על תלך ושוממותיך:

מלאה קצך וצבאך
 תם עון נרצה חטאך

ארץ הפיץ גדחך
 צופים שואפים למנוחך
 שלום רב קרית מלך
 יהי שלום בחילך

ציון העיר ההללה
 עליך רוחי חפלה
 ידדון בשבי ונדוד
 כי אש אכלה היכלך

השכתי ימים מקדם
 פרצתי ימה וקדם
 כמה לי אשב משמים
 למה קודר אתהלך

קרית משוש עיר עוז לנו
 כי תם פשע רב הגלנו

ירפאך ממכותיך
נחם את כל חרבותיך:

צורך לאור יוציאך
כי נחם את היכלך

על כבוד גלה ממך
מה אשוה לך ואנחמך
אין מקים יריעותיך
חגרי שק בחוצותיך:

בת ציון השפלי שבי
על בנים הלכו בשבי
אין שר אין שבט תומך
שיתי כליל צלך

יונה מארץ אשור
תדהר וברוש ותאשור
נדחך ונפוצותיך
ויריעות משכנותיך:

שובי יונת חן נעצבה
שמחי כי אשים בערבה
מחרמון ושניר ישור
הרחיבי מקום אהלך

(1)

קינה ממשורר פלמוני

על פטירת הרב ר' סרץ זצ"ל, ואולי הוא
רבו של הריב"ש זצ"ל:

כיום ישירו בניהם
וגהי נשמע בפיהם
ההולך לפניהם
וכבה אור עיניהם:

מתו חכמה ומזמה
קול קינה ואנינה
על חסרון הארון
ותשש כח חכמים

ומספד מר בו ואון
בקהל ובמשאון
ויהיו דראון
הרב פרץ גאון
ויקרנות וקפאון
שחק וכסיליהם
וכבה אור עיניהם:

איך בביתו אבל רב
ומשכילים במר עולים
ובני און חדלו און
לחסרון אבי מוסר
יום אופל וערפל
וכבה אור כוכבי אור
ותשש כח חכמים

ועבורים ותקופות

בכו על מות אבי חכמות

בסבר פנים יפות	המקבל, פני תבל
היו לו לטוטפות	ובין עיניו, כל שניו
בו ידים רפות	על האל . . .
ופרץ בחוצותיהם	ואיך צעקה ונאקה
וככה אור עיניהם:	ותשש כח חכמים

ב

שירים מהרשב"ץ זלה"ה.

(א)

גבירים חרדו משאנתו
 בלי רשת, אבל רשתו שפתו
 בחרב וחנית, כי פיו חניתו
 ושתם בעבותות אהבתו
 ושת תום מעלות על מעלתו
 בתומו כל אור מאין ראותו
 אבל ממפעלותיו חלבנתו
 דוי אשכב לנפשי בחנותו
 ואף לא ראתה עיני דמותו
 בקרב מקהלות עמו כמותו.

אמת עלה ארי עז, בעלותו
 ובה גבר בני אלום, מצודד
 ונוצח גברים יום קרב, לא
 והוא משך בחכלי בין חכמים
 גביר רכב בחכמה במתי עש
 ותם מאז ידענהו
 ברוחיו המפוחים מבלי מור
 אמונה הנתה רפאות בערש
 ואאזור בעבות חיים ימיני
 ישוה אל בני מעיו ורבים

(ב)

וצעקו חויץ אראלינו
 וקדרות לבשו זבולינו
 וצרה כהרה תחוללנו
 ויבינו הם פלילינו
 נהפך לאבל מחולנו:

מר יבכיון ויהמיון —
 והיליל ייליל בן שחר
 ובנעימים נפלו חבלים
 איך צור ביד צר מכרנו
 שבת משוש לבנו

חמש קראוך יום עברות
 לצפצף אמרות נעטרות
 נחשף וקדרו שני מאורות
 בא קץ והגיעו ספורות
 חדש זד עובד זרות
 כי לא ידעתי ספורות

נסיר צניפות ועטרות לזאת ונקרע כנף מעילינו:

שב"ת משו"ש

שכורת יגון ויין מרורות
 בכיתך קבועה לדורות
 וכבוד יערך כמו יערות
 ולפאר ביתר וצפירות
 נוה צדק מרבץ תורות
 ועוד רעות רבות וצרות

מני שעו נא ואמרר

יום מר יקבהו אורר

יום רע עון בצעי סורר

יום צר ארמנותי צורר

הצר בכל שערי צורר

הנה כגר אני מתגורר

בכיי ולבתי אעורר

לא אשמע בו קול משורר

ואותי בשלוי בעוז יפורר

וישק דמע מר ממרר

צעדי ודרכי סורר

ובביתי כל איש שורר

בחמה וסער מתגורר חץ ידרוך בגבולינו:

שב"ת

עצובת רוח אם יוכלו

לכבות יקוד בוגדים שלו

למקדש מעון אשר חללו

עזך לארץ השפילו

חשבו להשיג ושוא עמלו

יבערו באחת ויכסלו

דמעותי בשליש כלו

בלבי כאש ולהב העלו

וצבי עדיך אשר נצלו

עלות בהר קדשך העפילו

גבול אמת ראשונים גבלו

מוסר הכלים יהבלו

וישח כאוב קולנו: לקול המונם שפתי צללו.

שב"ת

ומעת הוסר הדר קדשי

זנחה משלום נפשי

בראש אמיר צופי ודבשי

לתנות יום ענות נפשי

כים נגרש מיט רפשי

לא אשמח אל גיל במוקשי

ונאסף ירחי ובא שמשו

חייתי וטובה תשי

חגי שבתי וחדשי

שח כאבל אם צום חמישי

ואיך אגלח אחלק לבושי

ואפר מקום פאר אשו בראשי

כי סף רכבי ופרשי וחטאי הרבה חללינו:

שב"ת

נוחם נסתר מעיני
 גלה וצו ישועות המוני
 בן תאמץ נטע נעמני
 ויבנה ההיכל לפני
 וישבו בשער זקני
 אז ימלא פי רנני
 כי הגדיל עשות עם אמוני
 כי צבאות גואלנו:

כי הגדיל וכו'

(ג)

יום שרף צר ארמוני
 ממאה יצאוני בני
 הלכו שועלים לעיני
 אכלו את שארם מוני
 פדווי ונסו כל עוני
 אסוף אסיפס נאם יי:

שוד ושבר קראוני
 מארץ צבי אל ארץ
 על הר ציון ששמש
 ובני ציון היקרים
 נחמתי עוד ישובון
 כל אוכליהם יאשמו

(ד)

עוללי הלכו שבי אבזקים רתקו:
 בני יצאוני ואינם:
 מרוממותי נפוצו המוני:
 פלגי מים ירדו עיני:

שודד אהלי מיתרי נתקו
 נגרה עיני כי לקח עמי הנם
 ציון אמרה עזבני יי
 רבלים אחזוני ורכו יגוני

והוכה במכאוב מכף רגל ועד ראש
 כאיש אשר אמו תנחמנו:
 ולקו בראש, לחלי כל ראש:
 מלכם לפניהם והי בראשם:

המא ישראל והיה פורה רוש
 כבן יקור עוד ירחמנו
 המא: בראש, ואמרו נתנה ראש
 יתנחמו בראש, ויעבור קדושים,

ולקו בעין, עיני עיני יורדה מים
 עין בעין יראו בשוב יי ציון:

המאו בעין, משקרות עינים
 יתנחמו בעין, מפי עליון:

חטאו באזן, ואזניהם הכבידו משמוע ולקו באזן, ואזניהם תחרשנה משמוע
יתנחמו באזן, כי הסתו עבר ואזניך תשמענה דבר:

חטאו באף, שולחים את הזמורה אל אפם, ולקו באף, אף אני אלך
עמם בקרי להדפם
יתנחמו באף, לא מאסתים בחוביהם ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם:
חטאו בפה, דובר נבלה כל פה ולקו בפה, ויאכלו את ישראל בכל פה
יתנחמו בפה, לבלי חק אז ימלא פינו שחוק:

חטאו בלב, שמו שמיר לבב שובב ולקו בלב, דוי כל לבב
יתנחמו בלב, ויאמר יושב שמים דברו על לב ירושלים:
חטאו ביד, ידיהם דמים מלאו ורמיות ולקו ביד, בשלו ילדיהן ידי נשים
רחמניות
יתנחמו ביד, ואל מלא כל הארץ כבודו לקנות עמו יוסף שנית ידו:

חטאו ברגל, מעכסות ברגליהם ולקו ברגל, על הרי נשף מתנגפות
רגליהם
יתנחמו ברגל, מה נאו אל ההרים כספיר ויהלום רגלי מבשר משמוע
שלום:
חטאו בזה, ואמרו כי זה משה האיש ולקו בזה, על זה היה דוה לבנו
מבאיש
יתנחמו בזה, ואלהי ישענו זה קוינו לו ויושיענו:

חטאו בהוא, וכחשו ביי ויאמרו לא הוא ולקו בהוא, נהפך להם לאויב
ונלחם גם הוא
יתנחמו בהוא, ויאמר אלהיכם: אנכי אנכי הוא מנחמכם:
חטאו באש, האבות מבערים את האש ולקו באש, ממרום שלח אש,
יתנחמו באש תנחום חביב: ואני אהיה לה חומת אש סביב:

חטאו בכפלים, חטא חטאה ירושלים ולקו בכפלים, כי לקחה מיד-
י"י כפלים

יתנחמו בכפלים ממרומי: נחמו נחמו עמי:
חטאו ביש, ואמרו היש י"י בקרבנו ולקו ביש, אם יש מכאוב כמכאובנו
יתנחמו ביש, תנחום מסולה: להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא:

עד אנה תצעק: אוי אריאל אריאל וגואלנו מעולם אתה האל
בימינו תושע יהודה וישראל ובא לציון גואל:

(ה)

אומללה יולדת שבעה
אריות מהר אל גבעה
ינהגך כבהמה בבקעה
ועיניך מדמעה:

שלומים הגלת עיר תהלה
שה פזורה הדיחיה
למה תבכה הלא מרחמך
מנעי קולך מבכי

עוזר לזרע אמוניך
השקם נחל עדניך
ומהם תסתיר פניך
האכלתם לחם דמעה:

מעון אתה היית
מדשן ביתך ירויון
איך זה כמה זעמת
ועשנת בתפלתם

מנעי קולך מבכי וכו'

ושממת כנה נמעתה
ממצרים הסעת
עדן מקום ידעת
וזאת שנית כמות דמעה:

בן אמצת נמשת
ופרצת גדרות צאן
למשפחות אדמה מגרת
ומזכחותיך הרסו

מנעי וכו'

להתם ולכלה פשע
וקודרים אז ישגבו ישע
אז יאמרו אנשי רשע
מיחל ויורדות דמעה:

צמח צדיק תצמיח
וקדש קדשים תמשח
אך שקר נחלו אבותם
כלו עיני לאלהי

מנעי וכו'

פנים האר ויושעו
בכל חטאת אשר בך פשעו
כי אליך לבד ישועו
ומעל פניהם מחה דמעה:

אמיץ כח נחשלים
ראה כי לקחו כפלים
חרפתם הסר וענם
ששון ושמחה תשמיעם

ששון ושמחה וכו'

(1)

שְׁבִיָּה עֲנִיָּה בִיד שׁוֹבִיָּה
 הַמְצִיקִים לָהּ וְכֹל צָרָיָהּ
 תַּחֲלִיל תַּצַּעֵק בַּמַּכְאוּבִיָּה
 וּבֵת קוֹל כִּיּוֹנָה בַמֶּר סְבִיבִיָּה
 תִּנְהַם: אוֹיָה כִי לַחֲבוּבִיָּה יִדְרֹת נַפְשִׁי בַכֶּף אוֹיְבִיָּה:

כַּחֲמַת סְדוּם גְּדֹל עֲוֹנָה
 נִהַפֵּךְ כְּרֹגַע לֹאבֵל שְׁשׁוֹנָה
 וּמְזֹדֵן עֲמוּרָה הַרְבַּתָּה זְדוֹנָה
 לִכֵּן זָרִים שִׁבְרוּ גְאוּנָה
 הֵם מֵהַרְסִיָּה וּמַחְרִיבִיָּה בְהִיּוֹת עֲנֵבִי רוּשׁ עֲנִיָּה:

עֲנִיָּה סוֹעֵרָה לֹא נֶחְמָה
 כִּי רוּתָה בֵּית קִדְשָׁה שְׁמָמָה
 וַיִּלִּיד בֵּיתָה יְדוֹ רָמָה
 לַהֲשִׁבִית זִבְחָ וּמִנְחָה בַמֶּרְמָה
 וַאֲיֵן שֵׁם מִקְטִיר אֶת תְּלַבִּיָּה וּמְשִׁים קְטוּרָה בֵּין כְּרוּבִיָּה:

וְאֵיךְ יַעֲמֹד לֵב חוֹלֵת אֲהַבָּה
 וּתַחֲזַקְנָה יָדֶי עֲזוּבָה עֲצוּבָה
 בַּעַל נַעֲוִרִים הִדְפָּה בְּאִיבָה
 וְעִיר נֶאֱמָנָה לְזוֹנָה חֲשֵׁבָה
 וְהִרְבָּה כְּאַרְבֵּה אֶת יְרִיבִיָּה אוֹכְלֵי שְׂאֵרָה וְעֲצִיבִיָּה:

גְּחַמְתָּה זֹאת הִיא בַעֲנִיָּה
 כִּי יֵשׁ בְּנִלְעַד צָרִי אֶל חֲלִיָּה
 וְהִסִּירָה אֶת שְׁמֵלֵת שְׁבִיָּה
 לְהִרְאוֹת עַמִּים וְשָׂרִים יִפְיָה
 לְמוֹעֵד מוֹעֲדִים כֹּל קְרוּבִיָּה יִהְיוּ וְהִמָּה בַכְּתוּבִיָּה:

חֲזַקְוֹ וַיֵּאמֵן לֵב הַמִּיחָלִים
 שִׁישׁוּ מִשׁוּשׁ הַמֵּתְאֲבִלִים

כי שנת רצון ושנת גאולים
הנה באה לנחם אבלים
כבוא פדות לציון ולשביה שמחו וגילו כל אוהביה:

(ז)

אריץ מקדשת
תמיד ורוחשת:
שבת אלהים היות
מתוק ונדרשת:
אהגה בעת אזכרה
שדה ונחרשת:
אל יחשוב לי לחטא
כפר מבקשת:
גוים ואיך אֶעְרוֹךְ
ברזל ובנחשת:
נמצא בארצות אדום
ובצור ובפלשת:
תמשול בשפחה תהי
חופש מלובשת:
תבל ובו הוא יסוד
תבל מאששת:
ידיו בעפרות צבי
נפש ונפרשת:
אדם והבל ואיש
עבות משלשת:
תבל, ולא גִּשְׁמָה
מוכה ונענשת:
אבות אזי נבחרה
תרכיב ועובשת:
בה נקברו עוד לקץ
נער מחדשת:

אֶכְסוּף לַמֶּפֶר כְּבוֹד
נפשי לזאת תהמה
נֵאָה לַקְרִית מִכּוֹן
זְכֵרָה לְפִי מִדְּבַשׁ
יִקְדֵּ לְבַבִּי יְקוֹד,
היתה לעיים וגם
שׁוֹגָה וּאֵם אֶהְיֶה
האל לנפשי לזאת
כִּי יַעֲרוֹךְ לָהּ כְּבוֹד
נֶפֶךְ וּסְפִיר בְּמוֹ
עֶרְךָ הַדְרָה בְּלִי
וּבְכָל גְּלִילוֹת עֶרֶב
וְכִמוֹ גִּבְרַת אֲשֶׁר
כִּי הִיא לְכַדָּה לְכוֹשׁ
נֹף זֶה יִנּוּפֵף מִשׁוֹשׁ
אֲבָן שְׁתִּיָּה אֲשֶׁר
בְּרָא אֱלֹהִים יִצִּיר
בוֹ נֶאֱצַל זִיו כְּבוֹד
רְצֵה בְּקִרְבָּה כְּלִיל
תָּמִים לְאֲבוֹת כְּמוֹ
צִלָּל בְּשִׁמֵּף יִסּוֹד
אַרְךְ מֵהוֹרָה, הִיּוֹת
כְּשֹׁכֵב מִנוּחָה אֵלֵי
גּוֹפֵת קְדוּשִׁים בְּלִי
חַיִּים יְמוֹתוֹן וּאֵם
יְמִין כְּנֹשֵׁר הֵלֵא

סרה באבני יקר
 אוכלה וחולשת:
 מלך, לזאת מורדים
 חלאה ונבאשת:
 השוכנים בה, אבל
 טובה מחמשת:
 תוסיף, ואם נעבדו
 מהם ונמשת:
 משפט בלי ידעו
 לכתוש במכתשת:
 עולה ואשה ויין
 תנור ומרחשת:
 ימיש וילין; הכי
 לעם וכובשת:
 תלבין, זהורית תגל
 איך זה מכחשת:
 עמה, ועדות באש
 מאיר כנברשת:
 שאר שחקים עלות
 דרך מפלשת:
 כי לנבואה לבד
 רעיון ולומשת:
 מקרא ירחים וכל
 לוקחה ויורשת:
 שמן מנחות ונר
 האל משרשת:
 חשבון תקופות לבד
 בלטה מלקשת:
 חברון לזאת נבחרה
 עושה ורוכשת:
 שוכנים בתוכה והוא
 נפשם מיאשת:
 נומש מגורה, כמו
 מדה ונמששת:

נענש מדבר לשון
 כי לא ליושבים תהי
 רבת אמת היא כבת
 באל מקיאה כסור
 חוסר בלי מצאו
 בדבש וחלב וכל
 זרע לשוממים הלא
 בה נעזבה אז תהי
 קנאו בלא אל לאל
 שלחה אריות, אויל
 נבחר מחוזה לבית
 נסך, וסוד מחבת
 צדק בקרבה בלי
 עון וחטא נושאה
 חטאת ואם אדמו
 סוד זה, ועין מורדים
 אמנה שכינה בתוך
 שחק ונר מערב
 בית אל מכוון למול
 בו התפללות כמו
 גיא מחוזה נקראה
 נפלאת להדר מאד
 דיני נפשות וכן
 הדר ויתר שאת
 הכשר נסכים וזית
 לה כי בעץ טוב בגן
 ולפי קצירה יהי
 כי היא תבכר וכל
 זבחי קדשים הלא
 כי צאן ובקר דעי
 חסד אלהים עלי
 פוקדם בבנים ואם
 טח מראות עין אויל
 מצות מאד רחבה

מוציא עבדיו, וזוג
 אשה מגורשת:
 נגע בקיר עת מצוא
 תתין ונמשת:
 עובדי אליל יהמו
 ישר מעקשת:
 קדוש הלא נתנה
 כדת מפורשת:
 בלתי לבן אוקבים
 בית מחופשת:
 גלה אלהים ולא
 עור מגששת:
 הכה למתרי ביד
 כשלה ונוקשת:
 גוי נעשה יום אשר
 עבר ביבשת:
 ושליו וענן ויום
 ארץ מגועשת:
 נגדע ואז ירשו
 יד אל ומורשת:
 חמה לספר כבוד
 תדום ומחרשת:
 אך תחזה מחזה
 בהם מנחשת:
 שפחה, אשר היתה
 רזה וכוחשת:
 גלו בארץ נדוד
 ברזל ובנחשת:
 תהמה, ומזור בלי
 גם לא מקבשת:
 נמלאת בכל מחמד
 היום מרששת:
 ארץ וגם נגרה
 עתקה ועוששת:

י אות ענוש לץ אשר
 מורד בזוג, בזה
 כדמות פלאים יהי
 חיל האמורי לזאת
 ללחוך עפרה הלא
 היום, ואם היא ביד
 מורש עדי עד לעם
 אך אם ברית ישמרו
 נאווה למי יאתה
 לא יתנו אל יליד
 סודו לעם זו הלא
 בחר בזרה כמו
 על יד גביר נאמן
 הווה בפשעה הלא
 פלא אשר לא לכל
 גער בים סוף ועם
 ציר מן ומי הבאר
 דת נתנה רעשה
 קרן לסיוחון ועוג
 ארצם וכי לוחמה
 רצוא תרצין ושוב
 האל ועת נלחמו
 שוא יחזו קוסמים
 שדי עדתי, ולא
 תחיל גברת ביד
 מאז שמנה, והיא
 אויה לבנים אשר
 רגלם נתונה במו
 גפשי לציון מאד
 תמצא, ולא רבקה
 יום החרבה הלא
 צור מעטירה והיא
 שפך כבדי אלי
 עיני בדמעה עדי

תרדה בפרך ולא
 אפעה ומפרשת:
 נשכח ובי תאנף,
 ידי ממששת:
 כליות תסידוי ולא
 מצב לבן קשת:
 תשיב אשר שוא וריק
 לריב ורוגשת:
 שלום אדבר והיא
 הוגה ורוחשת:
 אהבת כלולות, לעת
 היתה מקוששת:
 מתאבלים, גם פאר
 אפר ומרפשת:
 יזרח עליהם, ויד
 חשך מפגשת:
 מקדשך אל, תכל
 תחפור ומבאשת:
 עם שבעו בוז, ופח
 מבור ומרשת:
 גואל לציון תגל
 הומה ורועשת:
 על במתי אויבי
 תחתי ונבאשת:
 גוים יביאון עלי
 כרכר ודבשת:
 תוך מאסרי אקו
 תאחר ובוששת:

מבוז אַמתי אשר
 תחמול, ותשוך כמו
 עד מה אלהים אהי
 יומם בחשך הלא
 יפלחו אויבי
 חמלו, ואהיה אני
 נקם לאויבתך
 תהגה, והתיצבה
 הפצה להשלים אני
 און בקרבה ורע
 זכרה לרעה, ידיד,
 תלבין לבנים וקש
 קרב ישועה אלי
 תתן ליושבה בתוך
 נחם אבלים ואור
 אויבים כמו יום תהי
 צרים אשר בוקסו
 מהר, ורשעה אלי
 אושה עתידות אלי
 תשבור וימלמו
 אבלי לששון הפוך
 נפש ישמח אשר
 מתי בעוז אדרכה
 הקר מעונה תהי
 נדחי תכנס ואז
 בסף עירים ועל
 קץ לא יכזב לזאת
 מועד ישועה ואם

(ח)

אשתחזה להדומך אֶרְוֹמְךָ אוֹדָה שְׁמֶךָ:	אֲדַנִּי חֲזָקִי אֲרַחֲמֶךָ אֲזַרְנִי חֵיל בְּתַעֲצוּמֶךָ
תַּעֲנֵנִי בַּעַת חֲרָדוֹת גְּדַרְיָךְ אֲשֶׁלֶם תּוֹדוֹת:	גְּוֵרָאוֹת בַּצַּדֵּק נִכְבְּדוֹת עָלַי אֱלֹהִים שִׁיר יִדְיֹוֹת
וּבִשְׁחַק נֶאֱמַן עֲדוֹ יְיָ וְדוֹ לִי חֲסֵדוֹ:	יְהִי מֵלֵא כֹל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ שָׁמַיִם פְּלֵאוֹ וְהוֹדוֹ
אֶת נַפְשִׁי לִקְחָתָה צוּדָה שְׁעָרַי צַדֵּק אֲבֵא בָם אוֹדָה:	שְׁלַח יְגוֹן בַּעֲצָמַי וִירְדָה אֵל פֶּתַח לִי וּמִצְרוֹת פֶּדָה
לְרַנְעִים תִּכְחַן בַּחֲבַלְךָ בְּיָדַי אֲנַחֲנִי לְךָ:	בְּמוֹסְרֶךָ אֵל בֶּן אֲמִצַּת לְךָ אִם לַחֲסֵד אִם לְמִשְׁפַּט פֶּעֶלְךָ
עֲוֹנוֹת נַעֲרִיּוֹ פֶן תּוֹרִישֵׁנִי עַל תּוֹדָה יִקְרִיבֵנִי:	עֲבֹדְךָ רַעַד יֶאֱחֹזְנִי חֲטָאוֹי מוֹדָה וַיִּצְרוּ יַעֲזֹבֵנִי
תַּעֲנֵה דַל עַל רַעְתּוֹ נַחַם אֶמּוֹדָה וְעֹזֹב יִרוּחַם:	וְאֵתָה צוֹר יִשְׂרָאֵל וּנְצַחֵם אֲשֶׁר בְּךָ יִרוּחַם
יִשְׁתַּחֲוּ לְךָ וַיַּעֲבֹדְךָ נַפְשׁוֹ בַּחַיִּי יִבְרַךְ וַיּוֹדוּךָ:	גְּתַקּוֹ מוֹרְשָׁיו וּבְצַר פִּקְדוֹךָ וּכְאֲשֶׁר בַּתּוֹךְ קָהַל יִכְבְּדוּךָ
לִפְנֶיךָ לֹא אֲגַרַע שִׁיחָה בְּקוֹל תּוֹדָה אֲזַבְחָה:	בְּצַר לִי עֲנֵנִי בִּירוּחָה פְּרִי שִׁפְתַי זֶבַח וּמִנְחָה
מִה בַּצַּע בְּרַדְתִּי לְשִׁאוּלָה רַפְּאִים יִקְוֹמוּ יוֹדוּךָ סִלְּהָ:	רֹכֵב עַרְבוֹת לֵד אֲצַלְצֵלָה וְכֹל יְמֵי צַבָּאֵי אֵיחָלָה
אֵתָה יְיָ לֹא תִכְלֵא רַחֲמֶיךָ צְדִיקִים יוֹדוּ לְשִׁמְךָ:	צְרִי לְמִזּוֹר זַעֲמֶךָ וּבַעַת תִּכְנִיעַ קַמֶיךָ
עַל יַצְעוּי זִכְרָתִי וּנְבַחֲלָתִי בְּתוֹדָה אֲנִי חֲמָאתִי:	מִה אֲמוּלָה לִפְשַׁעִי לְבַתִּי בְּדַמְעָתִי אֲמַסֶּה מַמְתִּי

שדי כי נעבדך
ה'י חי הוא יודך:

ה'ושה לעזרת למודיך
ונגד זקניו יכבדך

זכרה לברית תמימים
אלקים יודוך עמים:

ה'סדיך הקרה ממרומים
קדוש יושב על כסא רחמים

(ט)

ובניל ובשמחות
נשב ובמנוחות:

זובה שביתנו
בנאות נוה שלום

מעין ישועתך
שיות מנודחות:

מיום בששון מ-
נשאב ביום תאסוף

מהר ועת זמיר
השקמ ובמנוחות:

עת הסתיו יעבור
יקרב ואז נשכך

ציון כמוטפות
חותם מפתחות:

בראש שמחות את
נעלה בפתוחי

ישי, וישתבח
גדול בתשבחות:

נשיר זמירות בן
לעד שְׁמַךְ מלך

(י)

אשר אסר לנו את הארוסות
כי על כל כבוד חופה

יש' שם אל בכל שירה מיופה
ואשרי המחכה ונפשו מצפה

שהכל ברא לכבודו
כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו

יש' מלך גדול במהלליו ידעתיו
לי דבר עולמי יצרתיו אף
עשיתיו

יצר את האדם
ויוצר רוח האדם בקרבו

יש' עד שהמלך במסבו
גלמי ראו עיניו ולבו

- יש' איתפאר עשה עזר כנגדו הודו
 כזית
 בנין מפואר מחוץ ומבית
- והתקין לו ממנו בנין עדי עד
 כתפארת אדם לשבת בית
- יש' גוצר האדם בידו רוחו ונשמתי
 תדבק לשוני לחכי ושפתי
- משמח ציון בבניה
 אם לא אעלה את ירושלים על
 ראש שמחתי
- יש' בגן עדן מקדם מלאה תהלה
 בקול רנה ותהלה
- רעים אהובים שמח שמחם
 קול חתן וקול כלה
- יש' גורא ומהלל בבל שיר וזמר
 מרוקח
- אשר ברא ששון ושמחה
 ושמח את אשתו אשר לקח
 עינו לטובה על חתני יפקח
- יש' צמח צדיק יצמיח יאיר חשבנו
 קח מפינו ברכה שי נסכנו
- האל המלך
 ישתבח שמך לעד מלכנו:

מ"י העיר.

שירי הריב"ש זצ"ל.

שיר א'. על השיר הזה רשום בכ"י: בתים אלו שלחם אדוננו וגאוננו מורינו הריב"ש זל"ה אל מעלת החכם המובהק ר' שלום כהיר אבא מארי אבן כספי ז"ל לשבח על דבריו בהוראה שהוציא מפלפולו. ובאה כנגד דברי בוגדיאה ז"ל שהתרים דברים כנגד הרב ר' יצחק ז"ל (הריב"ש) ע"כ. תם אני ולא אדע מי הוא זה בוגדיאה הנז', אשר ב"ם היה נמנה בין חכמי הדור ההוא, כאשר תוכיח ברכת המתים ז"ל הנוספת על שמו. אודה ולא אבוש כי לא שמעתי בלתי היום כי אחד מחכמינו ז"ל נקרא כן. ואולי הוא החכם מאישטרי בונגדיש בונדווי או בוננואה הנוכר בספר שו"ת הריב"ש ז"ל סימן קע"א, ומ"ס נפל בכ"י.

משקל השיר הזה הוא ההוג' (فوزج) ראה מ"ש על אדותיו יריד נפשי הרב הר"ד חיים בראדי נ"י בספרו האשכנזי ע"ד „המשקל בשירי ר' יהודה הלוי ז"ל“.

31 צר (Studien zu d. Dichtungen d. J. Halévi)

שיר ב'. משקל השיר הזה הוא הבסיט (بسيط) ראה מ"ש ירידי החבר המוב בס' הנ"ל צד 30 אות C. בכ"י רשום עליו „הריב"ש על קורות הזמן“. והוא ע"ד שירי הפרידה אשר חברו משוררנו הקדמונים ז"ל.

בית ב'. אשור כמו אראה, ור"ל מדי יישן אהובי, יראה לי כאלו חשך אפלה יסובבני. בית ג'. נ"ל שצ"ל: אחי היש תענוג ימתק כסוד רע, לפי המשקל והענין וזחת ומתק בסוד. גם הוא לעומתי כן תקנתי ת' או אשר בכ"י.

בית ד'. האעלצה וכו' ר"ל הנכון לו לשמוח אחרי אשר נפרד ממנו אהובו והרחיק נרוד איכה יעלו לבו עוד, והוא דומה עתה לאיש בלי רוח כי ירדו זה היה נשמתו. וההפלגה הזאת להמשיל את פרידת רעים לפרידת הנפש מן הגוף מצויה היא הרבה אצל משוררינו הקדמונים ז"ל. וכן אמר הרמב"ע ז"ל, למשל:

אתמה לדודים חברו איך נועו ולאהבים התפרדו איך חיו!

(במכה"ע Monatschrift שנה מ' צד 36 ראה הערות החבר המו"ל שם).

ואמר עוד ער"ו בס' התרשיש שער ז':

היחיה מחצית לבי בארץ ומחציתו יהי שוכן באפסו

ואיך יחיה בלי פניו ובלתו בעולם אין להחיותו באפסו:

בית ה'. ביני ובינהו כן תקנתי לפי המשקל ת' ובינו.

בית ו'. טרם אסיפתו, ר"ל נעים לו לנוע לפני רעהו למען לא יצטער עליו. וכן יוספר כי המשורר הצרפתי Racine אמר לפני מותו אל ירדו Boileau: „מאשר הנני בהאספי לפניך“.

שיר ג'. משקל השיר הזה הוא בכל בית ארבע תנועות יתר ותנועה ויתר וב"ת בשתי הדלתות הראשונות ובשני הסוגרים הראשונים: ד"ת יתר ותנועה ויתר ותנועה. ד"ת יתר ותנועה ויתר וב"ת בדלת וכן בסוגר מן החרוז הג'. ד"ת ושש תנועות בסור הרביעי. המשקל הזה נפקד מקומו בס' ירדתי החב"ד הנ"ל, ולכן לא ידעתי אכנהו. על השיר הזה רשום בכ"י: קינה למורנו הרב הגדול כמוהר"ר יצחק בר ששת ולה"ה. וכאשר יראה הרואה שם הרב המחבר התום בראשי הבתים.

בית א'. חרוז א' יערו ועקת שבר עדיה (ישעיה ט"ו ה'). חרוז ד' נצור מכל משמר עדיה (משלי ד' כ"ג).

בית ב'. חרוז א' צחה צמא המוני עדיה (ישעיה ה' י"ג). חרוז ג' וולתך אדונים בעלוהו עדיה (שם כ"ו י"ג). אכלו את יעקב, תיבת את איננה בכ"י והוספתיה מסברא בעבור המשקל. חרוז ד' לא יתכן כי המשורר כתב ויכלוהו פעמים ולכן נ"ל לתקן ויבלוהו ת' ויכלוהו השני והוא עדיה: ולא יוסיפו בני עולה לבלותו (דה"א י"ז ט'). ואחרי כתבי זאת בא לידי כ"י אחר אשר בו נמצאה הקינה הזאת, ותחת ויכלוהו הראשון כתוב ואכלוהו, ובס' טעות הוא. מחרבם לא נשמר, עדיה (שמואל ב' כ' י').

בית ג'. מגדל עופל זה בית המקדש שהיה גבוה. חרוז ב': בכנותיך בראש כל רחוב גב עדיה (יחזקאל ט"ז ל"א). חרוז ג': נדחיק וכו' עדיה (איכה א' ו'). חרוז ד': שדי המר (רות א' כ').

בית ד'. וכוכבים תקנתי ת' וכו' כוכבים שהוא נגד המשקל. חרוז ב': הן אראלם צעקו עדיה (ישעיה ל"ג ז'). חרוז ג': חרב בסף עדיה (צפניה ב' י"ד). וטעמו לא עמד נ"ל שצ"ל בלי עמד בעבור המשקל. חרוז ד': אשור כלמד (יחזקאל ט"ז כ"ג). וריחו נמר, בכ"י וריחו לא נמר עדיה (ירמיה מ"ח י"א) ובס' ט"ס הוא אשר עליו נאמר: כל המוסף גורע, כי באמת התיבה "לא" תשחית הכונה ולכן השמטתיה. ואמנם נוכחתי לדעת אח"כ מן הכ"י השני הנ"ל, כי קלעתי אל משרת האמת וששתי ככ"ה. ואולם בכ"י החרוז הוא נגד המשקל ואין בידי לתקנו.

בית ה'. חרוז ג': צור מושיע יחבה לחננכם וכו' עדיה (ישעיה ל' י"ח) ואמנם בעבור המשקל צ"ל אולי לְחַנּוּתְכֶם ת' לְחַנּוּתְכֶם הכתוב שם [ואולי אין צריך לתקן ועיין הטעם בהערה לבית ז' שיר ד' הסמוך]. חרוז ד': הוא עדיה (ישעיה מ' א'). נחמו נחמו כן הוא בכ"י, ומפני המשקל השמטתי אחד מהם.

שיר ד'. משקל השיר הזה הוא יתר וב"ת ושש תנועות, ובסוגר שש תנועות יתרות, ולא אדע אכנהו מן הטעם הנ"ל בשיר ג'. ונמצא גם בכ"י ש. וחתום בו "יצחק ברבי ששת חוק".

בית א'. יחינני (איוב ל"א ל"ד). ותחתני ארגו עדיה (חבקוק ג' ט"ז). בית ב'. צעדי צר עדיה (איכה ד' ח"י) ומפני המשקל אולי צ"ל מְהַלֵּךְ ת' מלכת,

ושם בסד וכו' עדיה (איוב י"ג כ"ז). לפי המשקל צ"ל או רגלי או פעמים רכבותיו ולא שניהם יחדו. והן יסד בציון (ישעיה כ"ח ט"ז). אל ערי בכ"י וט"ס והאותקנתי עירי.

בית ג'. למרגיזי אל עדיה (איוב י"ב ו'). נחלה — נחלה הוא ממין התנגים יבית כבוד יערי זה ביהמ"ק (מ"א ז' ב'), באו רבים ונכאה עדיה (דניאל י"א ל'). ונלאה עדיה (תהלים ס"ח ט"ז).

בית ה'. בריחיה וכו' עד"ה (יונה ב' ז'). ננאלה והוי מוראה (צפניה ג' א').
בית ו'. להתיקם ליום הרנה (ירמיה י"ב י"ג). זרוע אלי עורי (ישעיה נ"א ט').
בממלכת החטאה (עמוס ט' ח').

בית ז'. בהגיוני: היתד שנה מקומו פה. ובמלת אזכרה, ובתחלת הבית הסמוך, והקם
רנל פאעלנטי תחת מףאעילטי. והוא ב"ס אחד מן הדברים אשר נהנו בהם
המשוררים היתר בשעת הרחק (licentia poetica). למבליגי שור עד"ה (עמוס ה' ט').
ואשתומם על המראה (דניאל ח' כ"ז).

בית ח'. וצר יעצור פי' ימשול כמו זה יעצור בעמי (ש"א ט' י"ז). ואמרה צור וכו'
עד"ה (יחזקאל כ"ו ב').

בית ט'. שבי גבור ושבי אשר בסמוך הוא ע"ד התגנים. החרו הראשון הוא עד"ה
(ישעיה מ"ט כ"ד). ובכבוד משאה (ישעיה ל' כ"ז).

בית י'. נאנחה, יש פה תנועה אחת יתרה על המשקל ואין בידי לתקן. וגם קרחה
וכו' עד"ה (מיכה א' ט"ז). ולשמחה מה זו עושה. לשון הכתוב הוא (קהלת
ב' ב'). תקרב ותבאה (ישעיה ה' י"ט).

בית י"א. ושובכה אל נחלתי עד"ה (ירמיה נ' י"ט). ומגלעד הבא נא צרי עד"ה
(ירמיה מ"ו י"א) לשארית הנמצאה (מ"ב י"ט ד').

בית י"ב. חוק נמהר, כן הוא בשני הכ"י עד"ה (ישעיה ל"ה ד') ולדעתי ט"ס הוא
פה וצ"ל חוק ומהר, (ציווי מן הקל) לבב נכאה וכו' ובלתי התיקון הזה
יהיה הבית משולל ההבנה. ולבב נכאה הוא כמו נכאה לבב (תהלים ק"ט ט"ז) ונכתב
כן בעבור המשקל. ברוש תדהר (ישעיה מ"א י"ט). בראש כל הר וכו' עד"ה (שם
ב' ב'). ועל גבעה נשאה, בכ"י ש: ועל כל גבעה נשאה, בלשון הכתוב (שם ל' כ"ה)
ואמנם הוא נגד המשקל.

שיר ה'. סימן השיר: "אני יצחק בר ששת" והוא שיר פשוט בעל שמנה תנועות
בדלת וז' בסוגר, בשני החרוזים הראשונים; וז"ת בדלת וחי' בסוגר בשני
החרוזים האחרונים, בכל בית ובית. ונדפס באיזה שינוים מן הכ"י בסוף ספר חמש
תעניות (דפוס ליוורנו) ושם רשום עליו: קינה להריב"ש למנחת תשעה באב.
בית א'. לאמר בית ה' נלך עד"ה (תהלים קכ"ב א'). שורה ג' תיבת "מלך" חסרה
בנדפס והוא טעות המדפיס. שורה ד' (שם שם ז').

בית ב'. העיר ההללה (יחזקאל כ"ו י"ז). שורה ב' רוחי חבלה (איוב ל"ז א'). שורה
ד': ותאכל יסודותיך עד"ה (איכה ד' י"א).

בית ג'. חשבתי ימים מקדם וכו' (לשה"כ: תהלים ע"ז ו'). שורה ב': פרצתי וכו'
עד"ה (בראשית כ"ח י"ד). שורה ג': נקדתי משמים עפ"י הפסוק (יחזקאל ג' ט"ו)
ובכ"י: משמם והוא נגד החרוז. שורה ד': על תלך. בנדפס: חלך, והראשון נכון.
בית ד'. עיר עז לנו (ישעיה כ"ו א'). מלאה קצך וכו' עד"ה (שם מ' ב'). שורה ד':
נחם את היבך, בנדפס: רהם; נחם את כל חרבותיך, הוספתי תיבת "את"
בעבור המשקל, בכ"י איננה, והשירה הזאת היא עד"ה (שם נ"א ג') ולכן לדעתי
נוסחת הכ"י, נחם פעמים היא הנכונה.

בית ה'. הבית הזה תמוה הוא בעיני, כי איך אחרי הנחמה ישוב עוד לקונן! שורה
א': השפילי שבי, בנדפס שובי, וגירסת הכ"י היא הנכונה כי הוא לשון

הכתוב (ירמיה י"ג ח"י). שביישובי מלים נצמדו. שורה ב': מה אשוה לך (איכה ב' י"ג). שורה ג': אין מקים יריעותיך (ירמיה י' כ'). שורה ד': שיתי כליל וכי עדיה (ישעיה ט"ז ג'). חגרי וכי עדיה (שם ט"ז ג').

בית ו'. שורה ב': אשים בערבה וכי לשון הכתוב (ישעיה מ"א י"ט). שורה ד': הרחיבי מקום אהלך וכי (שם ג"ד ב').

שיר ו'. נמצא רק בכ"ד ורשום עליו קינה, ונראה לי כי נוסדה על פטירת הרב הנאון רבינו פריץ הכהן זצ"ל רבו של הריב"ש ז"ע ומי יודע אם איננה מעשה ידי הרב הזה האחרון זצ"ל. משקל הקינה הזאת הוא שש תנועות בכל חרוז. ומספר המורים איננו שוה בכל הבתים, כי בראשון מנינם ארבעה, בשני ששה, ובשלישי חמשה.

בית א'. שורה א': המלים „כיום ישירו בניהם” תמוהים הם בעיני כי מה לשיר את הקינה? ובאזוה יום הכתוב מדבר? ולדעתי צ"ל היום ישאו בניהם עדיה (יחזקאל כ"ז ל"ב). שורה ג': הארון ההולך לפניהם, הוא רבינו פריץ ז"ל הנמשל לארון התורה אשר היה הולך לפני מחנה ישראל.

בית ב'. שורה א'—ג' און, און, און, מלים נצמדו, הראשון מלשון בן אוני (בראשית ל"ה ח"י), השני מלשון עושר כמו מצאתי און לי (הושע י"ב ט'), והשלישי מלשון כח עדיה: ולאין אונים עצמה ירבה (ישעיה מ' כ"ח). שורה ד': עדיה (שם י"ג י').

בית ג'. המקביל פני תבל ר"ל שהיה מברך על הרעה כשם שברך על הטובה כמ"ש רז"ל (ברכות ל"ג ב'). שורה ד' בכ"י: על האל בו ידים רפות חרוז אחר, והרואה יראה כי נלקה בחסרון, וע"כ חלקתיו לשנים: על האל . . . (דלת). בו ידים (סוגר) והוא עדיה (ישעיה ל"ה ג'). שורה ה': ופריץ בחוצותיהם, לשון נופל על לשון.

שירי הרשב"י זצ"ל.

שיר א'. על השיר הזה רשום בכ"י: „בתים שלחם החכם הגדול רבינו שמשון ז"ל". ואין ספק כי ט"ם הוא. זצ"ל רבינו שמעון והוא הרשב"י ז"ל, יען אשר לא שמענו בלתי היום כי היה בארצנו רב גדול בשם שמשון. ואם אמנם מצאנו בלהקת המשוררים הקדמונים ז"ל פייטן אחד בשם כזה (ר' שמשון העולה לארץ הצבי עיין טל אורות סי' פ"א) לא אדמה בלבבי כי הוא מחבר השיר הזה, כי הסופר בעל הכ"י אשר לפני היה בלי תפונה יליד עירנו אלניר ומטרתו היתה לקבץ בילקוטו את שירי רבותינו זצ"ל אשר אור תורתם זורח עלינו פה. ע"כ החלטתי שצ"ל שמעון ת' שמשון, (והש"י"ן והעי"ן תתחלפנה בנקל בכתב רש"י) והוא הרשב"י ז"ל, אבל למי שלחם, זאת לא ידעתי, ואולי ימצא כ"י אחר אשר בו נעתק זה השיר ונרשם עליו לשם מי נוסד. משקל השיר הזה הוא כמשקל השיר א' הנזכר למעלה, במחלקה הראשונה. חרוז ד' והוא משך, בכ"י: והמשך, ותקנתי לפי המשקל. חרוז ו': בכ"י אחר „ותם מאז ידענוהו” נמצאת מלה בלתי מוכנה, ואולם אחרי השקפות רבות עלה בידי לקרות „וקדר” ולדעתי הוא נכון לפי הענין והמשקל. אבל לא ארחיב להחליט כי היטבתי לראות ע"כ לא כתבתיו בנוף השיר. חרוז ט': ואזור, בכ"י ואחזור והוא

ט"ס. בעבות חיים, אולי החכם אשר נכבדות מדובר בו בשיר הזה היה שמו "חיים" ונרמז פה. חרוז י': ע"ד מאמרם ז"ל: ירבו כמותו בישראל, והמשורר מבקש כי בני החכם, אשר אליו שלח את חרוזיו, יהיו רבים ודומים לו בקרב קהלתו.

שיר ב'. רשום עליו בכ"י: קדישו, וחתום בו בראשי הבתים: שמעון בן צמח בהבית האחרון, והוא שיר פשוט בעל שבע תנועות בדלת וכן בסוגר, ובו הראה הרב המחבר את כחו הגדול במלאכת החרוז (Rimes), כי מלבד הבית הראשון בכל בית ובית הדלתות וכן הסוגרים חרוז אחד להם, והוא נפלא באמת.

בית א'. שורה ד': בכ"י ויבינו הם פלילינו, וב"ס ט"ס הוא, ואנכי תקנתי ואויבינו עדיה (דברים ל"ב ל"א). שורה ה' (איכה ה' ט"ו).

בית ב'. חמש קראוך וכו' ע"ד מ"ש רז"ל (תענית פרק ד' משנה ו'). שורה ב': ע"ד מ"ש רז"ל ע"פ ויבנו העם בלילה ההוא (במדבר י"ד א') בענין המרגלים. אמר הקב"ה אתם בביתם של חנם לפני, אני אקבע לכם בכיה לדורות (במדבר רבה פרשה ט"ז אות כ'). שורה ד'—ה': ולפאר ביתר וכו' כדאיתא בתענית כ"ז ע"ב: בתשעה באב נלכדה ביתר (בחרבן בית שני). ונחרשה העיר, עדיה (ירמיה כ"ז י"ח). בית ג'. מני שעו עדיה (ישעיה כ"ב ד'). שורה ב': יום מר וכו', עדיה (איוב ג').

שורה ג': עון בצעי סורה, נ"ל שצ"ל צורר עדיה (הושע י"ג י"ב). שלשה פעמים נזכרה מלת צורר בבית הזה בצד"ה, ופעם בסמ"ך, ופעם בש"ין שמאלית והוא ע"ד התגנים. הראשון מן צורר עון אפרים (שם שם) השני כמו צורר היהודים (אסתר) וצר מן צרים עליך את העיר (שופטים ט' ל"א) השלישי כמו: בלכתך לא יצר צערך (משלי ד' י"ב) או כמו הצר הצורר (במדבר י' ט') ואז מלת צעדי הסמוכה לו איננה דבוקה עמו. הרביעי עדיה: (איכה ג' י"א). והחמישי כמ"ש (אסתר א' כ"ב). ואותי בשלוי בעוז יפורר עדיה (איוב ט"ז י"ב). שורה ו'—ז' מתנורר הראשון כמו מתנורר עמה (מ"א י"ז ב'). והשני עדיה (ירמיה ל' כ"ג). וכבר ידענו כי הרשב"ן ז"ע היה כחו רב בשירים המשותפים כאשר כתב ר' יעקב גבישון ז"ל בספר עומר השכחה (דף קכ"ה ע"ב).

בית ד'. בשליש כלו עדיה (ישעיה מ' י"ב). שורה ב': בוגדים שלו עדיה (איכה א' ה'). שורה ג': עדייך אשר נצלו עדיה (שמות י"ב ל"ו). שורה ה': יבערו וכו' עדיה (ירמיה י' ח'). שורה ו': שפתי צללו (חבקוק ג' ט"ז).

בית ה'. שורה ב': עדיה (איכה ג' י"ז). שורה ה': אגלח אחלף כן תקנתי עפ"י הפסוק (בראשית מ"א י"ד) תחת אולף אשר בכ"י.

בית ו'. נוחם נסתר (הושע י"ג י"ד). וקין אשר נסתר, אולי צ"ל נסתם עדיה (דניאל ח' כ"ו) למען לא תהיינה שתי מלות שוות ובהוראה אחת בחרו אחת, כי אין דרך המשוררים לעשות כן. שורה ג': צבי וכבוד צמח עדיה (ישעיה ד' ב'). שורה ד': ואילו יקרע הלונג עדיה: (ירמיה כ"ב י"ד). שורה ו': אז ימלא פי רנני וכו' עדיה (תהלים קכ"ו).

שיר ג'. חתום בו שם המחבר: שמעון, וכל שורה היא בת שבע תנועות בדלת וכן בסוגר. ונמצא גם בכ"י השני, וכו' רשום עליו "קינה קודם ההפטרס להרשב"ן ולה"ה אמנם יש עוד שם בית אחר אשר לא נזכר בכ"י הראשון. אבל מדי התבוננתי אליו נוכחתי לדעת כי אין לו יחס עמו, אף כי נשקלו שניהם בשלם אחד; יען כי מספר חרוזיו לא יתאים עם מנין מורי הבית הראשון, וגם כי בראשיהם נחתם;

"בן הרב רבי שמעון נרו חוק" וזו עדות נאמנה כי לא חברו הרשב"י ז"ל. והנני להזכיר פה את הבית הזה:

בניך אל עד מתי	יובישום רוכבי סוסים
נרקעו כמו שיט חוצות	וגבורים אותם בוססים
הרב ככסם בנחר	ותטהרם כבורית מככסים
רבי תורתך כתוב על	לכבות כדונג נמסים
שזמעו נא עמי מבשר	במצולה בין ההדסים
נרו כאור שמש יאיר	מגן הוא לכל החוסים
חזקו לכבכם ובטחו כי	לא תהיו עוד נמאסים
עוד תשובון ציון ברנה	ויטפו הריכם עסיסים
תתברכו באל אמן וכו	תהיו לעדי עד סמוכים:

ואולי נהגו בימים ההם להוסיף את הבית הזה לפני ההפטרה לסיים במלת תתברכו. למען יחל או המפטיר את הברכה.

שורה ב': יצאוני בני (ירמיה י' כ'). שורה ג': עד"ה (איכה ה' ח"י). שורה ד': אכלו את שארם, בכי"ש: בשרם. והנחתי הנוסחא הבאה לידי ראשונה, והבחר יבחר, שארם עד"ה (מיכה ג' ג') בשרם עד"ה (ישעיה מ"ט כ"ו). ובני ציון, בכי" בני ציון, והוספתי וא"ו מסברא בעבור הסימן "שמעון" הנראה לעין, וכבוא אלי הכי"ש ראיתי שכונתי אל האמת ושמתני. שורה ו': אסוף אסיפם וכו' פסוק הוא בירמיה ח' י"ג והוא תחלת ההפטרה ליום תשעה באב.

שיר ד'. נמצא גם בכי"ש והוא שיר פשוט וחפשי, ר"ל אין משקל מיוחד לכל טוריו. וחתום בהבית הראשון שם הרב המחבר ז"ל: שמעון בן צמח כאשר ציינתי במקומו. והוא מיוסד ע"ד המדרש איכה רבתי (פרשה א' אות ז"ף).

בית א' שורה א': תחת ובזקים רתקו בכי"ש: ובוקר רותחו, והוא ט"ס דמוכח כי אין לו מוכן והוא נגד החרו: (rime). שורה ב': נגרה, בכי"ש: הגלה והוא ט"ס. כי לקח עמי חנם (ישעיה נ"ב ה'). בני יצאוני ואינם (ירמיה י' כ').

בית ב' שורה א': (ישעיה מ"ט י"ד). שורה ב': פלגי מים וכו' (תהלים קי"ט קל"ו). בית ג' שורה א': חטא ישראל. בכי"ש חטאו והוא טעות כאשר יגיד עליו רעו והיה. שורה ב': כאיש אשר אמו תנחמנו (ישעיה ס"ו י"ג) ומעתה אוכיר את מקור הפסוקים זא"ו לכל בית ובית. הציון הראשון יורה מקום הכתוב אשר בו נזכר החטא, השני מקום כתוב העונש, והשלישי מקום כתוב הנחמה.

בית ד'. ראש (במדבר י"ד ד') (ישעיה א' ה') (מיכה ב' י"ג) יתנחמו בראש, בכי"ש בראשם והוא טעות.

בית ה'. עין (ישעיה ג' ט"ז) (איכה א' ט"ז) (ישעיה נ"ב ח') בכי"ר: עינים יורדות מים והוא ט"ס ותקנתיו עפ"י הפסוק והכי"ש. בשוב ה' את שיבת ציון והוא ט"ס כי לא נזכרה בו עין.

בית ו'. און, במדרש קדמה און לעין. (זכריה ז' י"א) (מיכה ז' ט"ז) (ישעיה ל' כ"א) במדרש ת' ואונייהם תחרשנה משמוע הובא הפסוק: (ש"א ג' י"א) אשר כל שמעו תצילנה שתי אוניו.

בית ז'. אף: בכ"ר: שולחים זמורה באפס, ובכ"ש: שולחים זמורה אל אפס, ואנכי תקנתי עפ"י הפסוק (יהוקאל ח' י"ז) (ויקרא כ"ו מ"א) (שם שם מ"ד). ת' בחוכיהם בכ"ש בחריביהם והוא ט"ס.

בית ח'. פה: (ישעיה ט' ט"ז) (שם שם י"א) (תהלים קכ"ו ב') בעבור החרון שנה מעט הפסוק. בהעתיקי את השיר הזה תמהתי על הרב ז"ל, כי לא הזכיר גם הלשון בתוך שאר האכריים, וחפצתי להוסיף מדעתי: חטאו בפה ולשון, ולסיים ולשונונו רנה. אך בבוא לידי הבי"ש מצאתי בו לאשרי בית אחד ע"ז אשר נפקד מקומו בהכ"ר. וזה הוא:

חטאו כלשון קשתם שקר ארבו לשונם ולקו בלשונם: יונקים לחכם דבקה לשונם יתנחמו בלשון ואויבנו מכאב לבו ולשונונו רנה.

אמנם כאשר יראה הרואה נשתכש בו הלשון, ולקה בחסרון. תחת ארכו לשונם צ"ל דרכו עדיה (ירמיה ט' ב'), ולקו וכו' (איכה ד' ד'), (תהלים קכ"ו ב'), ובמדרש נזכר הלשון אחר הפה כאשר הוא לפנינו. אבל בשורה השנית מן הבית הזה הדלת לא יחרו עם הסוגר כמו בשאר הבתי. ואולי נובל לתקן ואויבנו ייליל מכאב לב ומגנה, ולשונונו רנה.

בית ט'. לב: ת' לבב שובב בכ"ש: לבב שומר, והוא נגד החרון. (זכריה ז' י"ב) (ישעיה א' ה') (שם מ' ב').

בית י'. יד: (ישעיה א' ט"ו) (איכה ד' י') (ישעיה י"א י"א).

בית י"א. רגל: (ישעיה ג' ו') המדרש הביא ע"ז הפסוק: כי רגליהם לרע ירוצו (משלי א'), (ירמיה י"ג ט"ז) (ישעיה נ"ב ז').

בית י"ב. זה: (שמות ל"ב א') (איכה ה' י"ז) (ישעיה כ"ה ט').

בית י"ג. הוא: (ירמיה ה' י"ג) (ישעיה ס"ג י') ותחת גם נ"ל שצ"ל כס עפ"י הפסוק, ובכ"ש: ונלחם בהם גם הוא. (שם ג"א י"ב). ובמדרש קדם "הוא" ל"זה".

בית י"ד. אש: (ירמיה ז' ח"י) (איכה א' י"ג) (זכריה ב' ט').

בית ט"ו. כפלים: (איכה א' ח') (ישעיה מ' ב') (שם שם א').

בית ט"ז. יש: (שמות י"ז ז') (איכה א' י"ב) (משלי ח' כ"א) ובמדרש נזכר "יש" לפני "כפלים".

בית י"ז. (ישעיה כ"ט א') (שם ס"ג ט"ז) (ירמיה כ"ג ו') (ישעיה נ"ט ב').

שיר ה'. נשקל בפלס השירים ב' ג'. נמצא רק בכ"ר ורשום עליו נחמה, וחתום בראשי הכתים "שמעון בן צמח אמיץ".

בית א'. שלומים הגלת עדיה (ירמיה י"ג י"ט). אומללה יולדת שבעה: אולי ירומון מליו אל האשה ושבעה בניה אשר נהרגו בידי אחד הקיסרים העריצים על

אשר מיאנו להשתחוות לע"ז במסופר במדרשים. (את מקור האגדה הזאת הערה ידידי החב"ר בקבץ על יד הששי (צד 30) בהקדמתו לקינה המתחלת: אומללה יולדת

השבעה, ע"ש). מנעי קולך מבני (ירמיה ל"א ט"ז).

בית ב'. כננע נראה לי בבית הזה, כי כאשר עיני הקורא תחזינה בשיר הזה כל השערים ננעלו. חוץ משערי דמעה בבית השני, ובדבר אסף נעים ומירות

(תהלים, פ' ה' ו') סגרתו אותו למען לא יהיה עוד פתוח לרוחה. ועשיתי לו מסגרת סביב. שורה ב': עדיה (שם ל"ז ט').

בית ג'. עדיה (שם פ'). שורה ג': מנרת לדעתי כמו מברת בחילוף ניכין. עדין זה אי".
וואת שנית כסות דמעה עדיה (מלאכי ב' י"ג).

בית ד'. צמח צדיק זה מלך המשיח שיבא בב"א. שורה ב': וקודרים וכו' עדיה (איוב
ה' י"א). שורה ג': עדיה (ירמיה ט"ז י"ט). שורה ד': (תהלים ס"ט ד').
בית ה'. שורה ב': עדיה (ישעיה מ' ב'). שורה ד': (תהלים נ"א י') (ישעיה כ"ה ח').
שיר ו'. נמצא רק בכ"ש בסדר צום אסתר וסימנו "שמעון חוק" ונוכר בנחלת שד"ל
בלוח הפייטנים (ערך הרשב"ץ) ובספר אגרות שד"ל ח"ח סי' 485 ומשקלו
הוא שמונה תנועות.

בית א'. וכל צביה: כן תקנתי עפ"י הכתוב (ישעיה. כ"ט ז') ת' אביה אשר בכ"י, כי
אין לו מוכן. שורה ד': ג"ל כי היא ע"ד מאמר חז"ל (ברכות ג' ע"א).
בית ב'. שורה ד': גאונה, זה ביהמ"ק כמ"ש רז"ל על ושברתי את גאון עונם (ויקרא' כ"ו י"ט).
בית ד'. שורה ג': הרפה: בכ"י הרפה ותקנתי עפ"י הפסוק (במדבר ל"ה כ"ב). שורה
ד': עדיה (ישעיה א' כ"א). שורה ה': עצביה כמו לחם העצבים (תהלים קכ"ו ב').
בית ה'. שורה א': נחמתה וכו' עדיה (שם ק"ט ג'). ובכ"י בעינה ת' בעניה אשר
תקנתי. שורה ב': חליה תקנתי ת' חולה. שורה ג': בכ"י את יפיה, והשמטתו
כי הוא נגד המשקל. שורה ה': למועד מועדים עדיה (דניאל י"ב ז').

שיר ז'. נמצא רק בכ"י ורשום עליו נחמה, וחתום בו בראשי הבתים: "אני שמעון
בר צמח נר חוק נצח, כל הא"ב, ועוד אני שמעון חוק נצח אמין". ומשקלו
הוא הכסיט (بسيط) (ראה בספר ידידי החב"ד הנ"ל צד 28 אות b) והוא כמשקל
הקינה המפורסמה "ציון הלא תשאליו" אשר חבר ר' יהודה הלוי ז"ל. בשיר הזה,
המיוסד על שבחי ארץ ישראל, הפליא לעשות הרשב"ץ ז"ל בהעמידו כל המורים על
ק' אחד; ובחרו "שת" אשר שת לו לחק ולא יעבור, הראה כי רב הוא כחו במלאכת
החרוזים, וגם כי גדולה היא בקיאותו בלשונו הקדוש.

בית א'. ארץ מקודשת (כלים פרק א' משנה ו'):
בית ג'. שדה ונחרשת (ירמיה כ"ו י"ח). אהנה: בכ"י אהבה, ותקנתי כי אין לו שחר.
בית ד'. תחת לנפשי ג"ל שצ"ל ונפשי וכו'.
בית ה'. תקנתי כמו ברזל ת' כמו.
בית ו'. וכמו גברת. כנוי לא"י (ע' בס' כרוב ממשח משם הוהר הקדוש פ' ואתחנן
דף רס"ו ע"א).

בית ח'. נוף זה ינופף וכו' (תהלים מ"ח ג'), אכן שתיה וכו' כמ"ש רז"ל (יומא נ"ד ע"ב)
שממנה הושחת העולם.

בית ט'. ברא אלקים יציר ידיו (זה אדה"ר) בעפרות צבי, (זה אי"י צבי כל הארצות)
כדאיתא במדרש בראשית רבה (פ' י"ד אות ח'). נאצל לשון זכר מוסב על
זיו כבוד, ונפרשת לשון נקבה, על נפש.

בית י'. ר"ל בא"י הקריבו קרבן (כלל) אדם והבל, ואיש תמים זה אברהם אע"ה
שנאמר בו התהלך לפני והיה תמים (בראשית י"ז א'). אדם: כדאיתא בתענית
ח' ע"א, הבל, שנאמר: והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלבהן (שם ד' ד')
ורצה בו ה', שנאמר, וישע ה' אל הבל ואל מנחתו (שם), אברהם עקד את יצחק

בנו ע"נ המזכה בהר המוריה, ונאמר לו: עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה וכו' וברכו ה' (שם כ"ב).

בית י"א. רמז אל המכול אשר לא ירד לא"י כדעת ר' יוחנן בזבחים ק"ג ע"ב. גשמה (יחזקאל כ"ב כ"ד).

בית י"ב. משכב מנוחה, זה מערת המכפלה. בלי תריקב ועובשת: תיבת בלי מושכת עצמה ואחרת עמה. והוא ע"ד מאמר חז"ל מובא בס' שער החצר מהרב הגי' דב"ש ז"ל אות קי"ז (ד' ירושלים תרנ"ב) בשם הרב החריף ז"ל בעל ס' טוב ירושלים, וז"ל: אמרו ז"ל כי אחרי מות האדם אין שום רמה ותולעה שולטת בו. ע"כ (ובמתי א"י הכתוב מדבר). והרב המאסף ז"ל כתב ע"ז: וכעת לא מצאתי איה מקום כבוד מאמרם ז"ל הגז', ואנא מה אענה אבתריה.

בית י"ג. חיים וכו' ר"ל בני אדם אשר ימותו בא"י ויקברו בה, חיים קרואים, כי ארץ ישראל נקובה בשם ארץ החיים, כדאיתא באבות דר"ן, ובתהיית המתים תתחדש כנשר נעוריהם ואולי רמז הרב המשורר ז"ל אל דברי ר"א בכתובות ק"א ע"א. בית י"ד. רמז אל המרגלים אשר דברו סרה על א"י ואמרו כי היא אוכלת יושביה (כמדבר י"ג ל"ב) ונהפוך הוא.

בית ט"ו. ראיתי בס' שערי ירושלים שער א' שהביא בשם הרמב"ן ז"ל: הבאים לא"י ואין שמים על לב כי הם בהיכל המלך ומורדים ופושעים ומרבים במשתאות של סעודת מרעות ומרוחים עליהם הכתוב אומר: ותבואו ותטמאו את ארצי ונחלתי שמתם לתועבה וכו' ולא יעלה על לבם שאחרי מותם ישארו בא"י. אלא כמותם יגרשום חוצה ככלבים ע"ש ואולי זה הוא מקור דברי המשורר ז"ל. רבת אמת עש"ה (זכריה ח' ג'), ונקראה ירושלים עיר האמת. ואמרו רז"ל לא גלו ישראל מארצם אלא על שעברו ע"פ: מדבר שקר תרחק.

בית ט"ו. חוסר בלי מצאו וכו' עש"ה: לא תחסר כל בה (דברים ח' ט') אבל היא זבת חלב ודבש. ומלאה בכל טוב. מחמשת. מזויינת כמג' וחמש את ארץ מצרים (בראשית מ"א ל"ד) כפרשיי ז"ל וכן וחמשים עלו בני ישראל (שמות י"ג י"ח). בית י"ז. זרע לשומטים ככ"י לשומטי. ופה ירמוז הרב ז"ל אל דברי התורה (ויקרא כ"ה כ"א) וצוית את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים. וזמ"ש: זרע לשומטים הלא תוסיף. ואם נעברו וכו' עשיה (שם כ"ו ל"ד ל"ה). בית י"ח. קנאו בלא אל ע"ד (דברים ל"ב כ"א). לא ידעתי לקשר מעדנות הבית הזה עם הבית שלפניו. שלחה אריות: אולי ע"ד מ"ש רז"ל (תענית ח"י ע"ב) הרבה הורגים יש לו למקום, והרבה דובים ואריות יש לו וכו'. אויל לכתוש במכתשת עדיה (משלי כ"ז כ"ב). שלחה לדעתי ט"ם הוא וצ"ל שלחו.

בית י"ט. נבחר מחוזה זה ירושלים אשר שם היה בית המקדש.

בית כ'. צדק בקרבה וכו' עדיה (ישעיה א' כ"א). הכי עון וחטא נושאה וכו' ע"ד מאמרם ז"ל: א"ר אלעזר כל הדר בא"י שרוי בלא עון (כתובות ק"י ע"ב).

בית כ"א. חטאת ואם אדמו תלבין וכו'. ע"ד המשנה (יומא סוף פרק ו') ר' ישמעאל אומר לשון של זהורית היה קשור על פתחו של היכל וכשהגיע שיעור למדבר היה הלשון מלבין שנאמר אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו (ישעיה א' י"ח). בית כ"ב. ע"ד מאמר חז"ל (שבת כ"ב ע"ב) מהוץ לפרכת העדות יערוך (ויקרא כ"ד ג') עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל. מאי עדות? אמר רב זו

נר מערבי. ע"ש. אש שחק זה אש אשר על המזבח. מאיר. ככ"י: מאשר והוא ט"ם דמוכה, ולדעתי ת' כנברשת צ"ל כנברשת זו המנורה. (יומא פ"ג מ"י).

בית כ"ג. בית אל מכוון וכו' עד"ה: וזה שער השמים (בראשית כ"ח י"ז), וכן אמר משוררנו הלאמי ר' יהודה הלוי ז"ל בקינת ציון הנ"ל:
 "והיוצרך פתח למול שערי שחק שעריך".

ואמר עוד בשירו המתחיל: "דברריך במור עובר רקוחים" (דיוואן הרכבי צד 48):
 "אבל ארץ אשר מלאה שערים
 לנגדם שערי שחק פתוחים".

עלות בו התפלגות כמו דרך מפולשת. ידוע כי כל התפלגות מתקבצות בא"י ומשם יעלו לשמים. וע"כ תקנו חז"ל להתפלל כנגד בית קדש הקדשים. מפלשת פי' פתח והוא לשון חכמים.

בית כ"ד. גיא מחזה עד"ה (ישעי' כ"ב א') ואמרו רז"ל במכילתא פ' בא: עד שלא נבחרה א"י היו כל הארצות נשרות לדברות, ומשנבחרה א"י יצאו כל שאר הארצות וכו' ע"ש. לחדר מאד רעיון ולנששת עיר מ"ש רז"ל אורה מחכים.

בית כ"ה. ר"ל יתר שאת לירושלים על כל א"י, כי בה היה בית דין הגדול בלשכת הגזית אשר משם תורה יוצאה לכל ישראל (סנהדרין פ"ו ע"ב) ונקרא סנהדרי גדולה. ואין דנין בחז"ל דיני נפשות רק בזמן שבית דין הגו' היה בירושלים כמ"ש הרמב"ם ז"ל בידו החוקה הל' סנהדרין פרק י"ד הל' י"ד. וכן מקרא ירחים. הוא קדוש החדש עש"י הראיה, היה רק בבית דין הגדול הזה (ראה הרמב"ם הל' קדוש החדש פ"א).

בית כ"ו. הכשר נסכים הוא היין כמ"ש ויין לנסך (במדבר ט"ו ה') ובו נשתכחה א"י וגם בשמן (דברים ח' ח'). ועיין כתובות קי"א ע"ב, ומנחות פ"ה ע"ב.

בית כ"ז. ר"ל חשבון התקופות ועבור השנים הוא רק לפי קציר א"י, למען אשר יחול תמיד חג הפסח בחדש האביב זמן צאתנו ממצרים כמצות תוה"ק. והראב"ע ז"ל כתב (שמות י"ג ה'): וככה תעשו לדורות כמו שעשיתם ביום שיצאתם וכאשר היה זה בזמן שהאביב נמצא, ככה תעשו בכל שנה בעת המצא האביב בארץ ישראל, ע"ש. היא תבכר וכו' כמ"ש רז"ל על שם צבי אשר בו תכונה א"י מה צבי זה קל ברגליו מכל בהמה וחיה כך פירות א"י קלים לבוא מכל פירות שאר ארצות (ילקוט שלח תשמ"ג).

בית כ"ח. נעלם ממני מקור הדבר הזה. ואולי נשען הרב ז"ל על דברי אונקלוס אשר (בברכת יעקב ליהודה) תרגם, ולבן שנים מחלב (בראשית מ"ט י"ב) יחורן בקעתיה בעבור ובעדרי עאנא. ועיין במדרש לקח טוב ובפרש"י ז"ל, וידוע כי חברון היתה בחלקו של יהודה (יהושע ט"ו י"ג). ובקר רעי (מ"א ח' ג').

בית כ"ט. אולי סמך הרב ז"ל על מאמר ה' אל אאע"ה: ואעשך לגוי גדול (בראשית י"ב ב') ורש"י ז"ל פירש כאן אי אתה זוכה לבנים, ובא"י נולד לו יצחק. ובס' בינה לעתים (דרוש ס"ו) ראיתי כתוב: בני חיי ומוזוני, כלם יושפעו בארץ המושנחת.

בית ל'. נוטש פי' עזוב. ונמשת, כמו שלוחותיה נמשו עברו ים (ישעיה ט"ז ח') ופי' הרד"ק ז"ל התפשטו. והוא ע"ד לשון נופל על לשון. ובאור הבית כן הוא לדעתי: אויל הוא האיש אשר יעזוב את אה"ק וימאן לשכון בה, והיא ארץ רחבת ידים.

ומרתה ארוכה כמו המצות הנאמר בהן: רחבה מצותך מאד (תהלים קי"ט צ"ו). ואם שנית אתי תלין משוגתי.

בית ל"א. לא ידעתי אל מה ירמוזן מליו.

בית ל"ב. רמז אל דברי חז"ל אשר הובאו בפרש"י ז"ל (ויקרא י"ד ל"ד) ונתתי נגע יצרעת בבית ארץ אחותכם. כשורה היא להם שהנגעים באים עליהם לפי שהטמינו אמוריים מטמוניות של זהב בקירות בתיהם כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר ועל ידי הנגע נותץ הבית ומוצאן. עכ"ל. ואמנם תמה תמה אקרא! כי בנגע נראה לי גם בבית הזה. כי קיר הוא לשון זכר, והפעלים "תתין ונטשת" המוסכים עליו נזכרו בלשון נקבה! ב"ם התיר זאת לעצמו המשורר ז"ל בעבור החרוז, וסמך על סימן הרבים מן השם הזה הבא תמיד בלשון נקבה (קירות).

בית ל"ג. עובד אליל בכ"י, ותקנתי עובדי כאשר יעיד עליו רעו "יהמו".

בית ל"ד. מורש בכ"י: מוריש והוא טעות דמוכה ע"כ תקנתיו.

בית ל"ה. יליד בית מחופשת ר"ל עבר הנולד מן השפחה אשר חפשה נתן לה.

בית ל"ו. למתתי לא אדע לפרשהו ואולי צ"ל למצרי, אבל מ"מ לא יכון לנגד עיני.

בית ל"ז. מן, בכ"י. מין, וציר. הוא מרע"ה.

בית מ"א. רצוא תרוצין, בכ"י: תורצין והוא ט"ס דמוכה. והוא ער"ה: ישיש כנכור לרוץ ארח (תהלים י"ט ו'). ור' יהודה הלוי ז"ל כתב בהאופן המתחיל יה

שמך, ארוממך:

הדר כבודך. ועו ירך. מספרים השמים.

בעת עלותם. ועת פנותם. ועת שחותם אפים.

ועת נלחמו וכו'. הוא בימי יהושע, וגם בימי משה כמ"ש חז"ל (ע"ז כ"ה ע"א). תדום, בכ"י: ותרום והוא ט"ס ותקנתיו עפ"י (יהושע י' י"ב) והוא נרדף למחרשת. ור"ל שהשמש תדום ולא תשמיע את קול גלגלה. כי אמרו רז"ל (יומא כ' ב') אלמלא גלגל חמה נשמע קול המונה של העיר וכו'.

בית מ"ב. ער"ה (דברים ח"י, י"ד—ט"ו).

בית מ"ג. ר"ל עתה אנחנו (הנמשלים לנברת) מעונים כגולה תחת ידי עמים, (אשר ידמו לשפחה).

בית מ"ד. ברזל ובנחשת פה הוא מענין כבלים וזקים, ולא שם תואר המתכת כמו שכתב למעלה בבית ה'. כי אין דרך המשוררים להזכיר פעמים מלה אחת בהרזויהם, רק אם הוראתם איננה שוה.

בית מ"ה. ער"ה לא זרו ולא חבשו ולא רכבה בשמן (ישעיה א' ט"ז).

בית מ"ו. צור מעטירה (שם כ"ג ח') והבית הזה הוא ע"ד מ"ש חז"ל: לא נתמלאת צור אלא מחרבנה של ירושלים.

בית מ"ז. עדי עתקה ועוששת כמו עששה מכעם עיני עתקה וכו' (תהלים ו'—ח').

בית מ"ח. תשוך (כמו אפעה) ומפרשת המה ב' פעלים נרדפים והשני הוא כמו וכצפוני יפרש (משלי כ"ג ל"ב).

בית נ"א. ער"ה (תהלים ב' א').

בית נ"ב. זכרה וכו' ער"ה (ירמיה ב' ב') לעת תלבין וכו' רמז לשעבוד מצרים.

בית נ"ד. ומרפשת מלשון רפש וטיט (ישעיה נ"ז ב').

בית נ"ה. ורשעה "אלי" הוא נגד המשקל ואולי צ"ל אשר.

בית ג'. חושה עתידות עד"ה (דברים ל"ב ל"ה) ופח תשבור (תהלים קכ"ד ז').
בית ס'. עד"ה (ישעיה ס"ו ב').

בית ס"א. עד"ה (חבקוק ב' ג').

שיר ח'. השיר הזה הוא פשוט וחפשי וחתום בו פעמים: אני שמעון בר צמח בראשי
הבתים ובראשי הסוגרים ו"חזק" בבית האחרון. ונדפס במחזור ליום הכפורים.

לפי מנהג אלג'ר, ורשום עליו "רהוט" לאמר כי יקראוהו במרוצת (כי וירץ ת"א ורהט)
והשם הזה לדעתי דומה אל allegretto בלע"ז. וכאשר עיני הקורא תחוינה מישרים

כל בתי השיר הזה מסיימים בפסוק מן התנ"ך אשר נזכר בו לשון הודאה. ותפארת
היא זאת למשורר ז"ל אשר הראה את בקיאותו בכ"ד. והנני לציין את מקום הכתובים

אחד מהם לא נעדר: 1 (ישעיה כ"ה א'). 2 (תהלים נ"ו י"ג). 3 (שם ק"ז ח').

4 (שם קי"ח י"ט). 5 (דה"א כ"ט י"ג). 6 (ויקרא ז' י"ב). 7 (משלי כ"ה י"ג).

8 (תהלים מ"ט י"ט). 9 (יונה ב' י'). 10 (תהלים פ"ח י"א). 11 (שם ק"מ י"ד).

12 (רניאל ט' כ'). 13 (ישעיה ל"ה י"ט). 14 (תהלים ס"ז ד').

בית א'. ארחמך עד"ה (תהלים ח"ב ב') ובמחזור נקוד בטעות אַרְחַמְךָ.

בית ו'. הפסוק המסיים בכ"י: אם על תודה יקריבנו, והוא ט"ס כי שכח הכותב כי
הוא עומד על העי"ן. ומה נשגבה המליצה הזאת.

בית ט'. פְּרִי שַׁפְתִּי, נקדתי כן עד"ה ונשלמה פרים שפתנו (הושע י"ד ג').

בית י"ב. הפסוק ברניאל ומתודה חטאתי, בלי תיבת "אני" והיא הוספת הסופר ואולי
צ"ל למען לא יהיה חרוז קצר מאד: מתפלל ומתודה חטאתי בלשון הכתוב.

בית י"ג. ת' למודיך נ"ל שצ"ל בלי יו"ד בלשון יחיד, וכן ת' נעבדך "יעבדך, והתקון
הזה יתאים עם סוף הבית.

שיר ט'. נשקל בפלס השיר השני ממחלקה הראשונה והוא רשות לחתן לאמרו
לפני ישתבח ונמצא בספר קבץ פיוטים כ"י אשר בעלו ידידי המנן המפאר

ר' שמעיה חקון נ"י הואיל בטובו להשאילני להשתמש בו כחפצי, ושם רשום עליו
"להרשב"ן ולה"ה" וחתום בו בראשי הכתים: שמעון.

בית ב'. מים בששון וכו' עד"ה (ישעיה י"ב ג').

בית ד'. עד"ה (תהלים קל"ז ו').

שיר י'. גם הוא רשות לישתבח ונמצא בכ"י הנו', ונוסד על שבע ברכות הנשואין
ובראשי הבתים חתום שם הרב המחבר ז"ל: שמעון בן צמח, וכל בית ובית

מסיים בפסוק מן התנ"ך אשר נזכר בו מענין אותה הברכה אשר ידובר בה בבית
ההוא. חוץ מן האחרון הנסגר במלים: ישתבח וכו' אשר הם ראשית התפלה הירועה.

והוא לפתוח במה דסיים. וזה מופת חותך כי הרשב"ן וצ"ל, גם כי היה מעויין
ומקדיש את הקבלה. היה גם כן מחזיק בידו הפשטנים ומתפלל עפ"י מנהגיהם כאשר

אנחנו עושים פה עוד היום בכיכנס הרב ז"ל הנקראת חברת אלצאפי (לאמר התמים).

ואלה מקומות הפסוקים בתנ"ך: 1 (ישעיה ד' ה'). 2 (שם מ"ג ז'). 3 (זכריה י"ב א').

4 (ישעיה מ"ד י"ג). 5 (תהלים קל"ז ו'). 6 (ירמיה ל"ג י"א). 7 (דברים כ"ד ה').

ומה נחמד הסוגר הזה האחרון, כאשר יבין הקורא המבין. יש' אשר בראש כל בית
הוא ר"ת ישתבח.

הערות לספר צפנת פענח

מאת

חיים בראדי.

צד 6 הערה 3: בס' נחלת שד"ל צד 45 שורה ל"א נזכר שמו של הריב"ש ז"ל, וכנראה היה את לכב רשד"ל לרשום שם את שירי הקדוש לריב"ש שנודעו לו, אך לבו חפץ ובידו לא מלא את חפצו. ע"י צונץ (ל"ג צד 514) נודעו ד' שירים משירי הריב"ש והם: (א) אניה בלב ים, (ב) ארץ חפץ נדחך (צ"פ צד 18 סי' ה'), (ג) יגדל מספד וקינים (שם צד 16 סי' ג'), (ד) לשוד עירי גדול כים שבירי (שם סי' ד').

שם שורה 31: ריטל צונץ (ל"ג צד 521 וצר 712) ורשד"ל (נחלת שד"ל צד 77) מביאים הרבה משירי רשב"ץ, והם (ע"ס אי"ב: א') אכסוף לספר כבוד ארץ מקודשת (צ"פ צד 26 סי' ז'), (ב) אל נא אדון מלאה הארץ תהלתך, (ג) אלהי מתימן, (ה) ד' חוקי ארחמך (שם צד 30 סי' ח'), (ו) ד' חנינו לך קיינו, (ז) ד' שאנה לי כלביא, (ח) ד' שאגו צוררים ריק יהמיו, (ט) ד' שועת יום ויומים, (י) שביה עניה ביד שוביה (שם צד 20 סי' ו'), (יא) שדי המהלל ממזרח שמש, (יב) שודר אהלי רגע ויריעותי, (יג) שלום רב אהבי דתך ינחלו, (יד) שלומים הנלת (שם צד 24 סי' ה'), (טו) שמו אחד באחד הוא, (טז) שפכו דמעות, י"ז—מ"ט) ל"ב שירים (תחנות) ע"ס פרשיות התורה מפרש נח עד פרשת שפטים (מכללם: לפ' נח: ד' שלום לנו תשפות להרים; לפ' ויחי: ד' אמרי האוינה; לפ' בשלח: ד' שלום לנו תשפות ואביונים; לפ' שופטים: ד' שובנו אלהי ישענו). ומה שנמצא בנחלת שד"ל (שם): שם אל מהלל ממזרח שמש, הוא בל"ס טעות הדפוס וצ"ל מהלל, והוא הוא הפיוט הנזכר בס' י"א. —

צד 9 הערה 9) ראה את מאמרי במה"ע Isr. Monatschrift ש"ו נו' 7; ראה גם מאמר הח' ריי"צ מרעלי "בהמגיד" ש"ו גליון כ"ח והערת הח' ר"ש באבר שם גליון ל"ב.

צד 15 שורה 1: ומי קם, בכ"י: ומיקם, והח' המו"ל רצה להגיה: ומקים, אולם היצתי לפניו את תקוני (ומי קם) והסכים על ידי.

שם שורה 6: לבבותי, לדעתי צ"ל: בְּלִבֹּתַי.

שם שורה 7: תנומתו, ראה הערת הרב המו"ל; ואולי ט"ם נפל בזה וצ"ל: תמונתו.

צד 18 שורה האחרונה: פשע רב הגלנו, ר"ל הפשע הרב אשר בגללו הנלה יהודה גלות שלמה.

צד 19 שורה 3: השפלי, אולי צ"ל: השפילי.

שם שורה 12: אם נאמר, שהוא ר' פריץ רבו של הריב"ש, אז יפלא בעינינו, איך לא הזכיר המקונן, כי ר"פ זה היה כהן לאל עליון. ועיין הערה לצד 33 שורה 4.

צד 20 שורה 1: המקבל, בכ"י המקביל, ותקנתיו עפ"י לשון המשנה בפרקי אבות.

שם שורה 13: מעלות על מעלתו, אולי צ"ל: מעלה על מעלתו.

שם שורה 14: ראה הערת הרב המו"ל; והנה נוסחת "קְךָר" יש לה על מה שתסמוך, אבל סוגר הבית הזה הוא נגד המשקל ג"כ; ואולי צ"ל "מְאֹר" תחת "אור" וצ"ע.

שם שורה 18: מְקַהְלֹת, צ"ל: מְקַהְלֹת.

שם שורה 20: אראלינו, בכ"י: אראלנו.

צד 21 שורה 27: ר"ל: אני אחליף את צופי ואמירנו ברוש ורעל, והמשורר השכיל להשתמש בזה בדברי החוזה ישע"י (י"ו ו'), אבל במובן אחר.

צד 25: שורה 5: לחוביה, ר"ל: בשביל חוביה.

שם שורה 12: כי רותה, כנראה ט"ס נפל בזה; ואולי צ"ל: ראתה, או: רוחה.

צד 26 שורה 5 מלמטה: ארך, קרי: ארץ.

צד 27 שורה 14: הווה, קרי: הויה.

צד 33 שורה 4; אחרי כלות הדפסת הס' צפנת פענח הניענו מכתב מאת

ידידי הרב המו"ל נ"י ובו נאמר: "כבר ידעת ידידי כי שתיים נפלאו ממני בשירי הריב"ש זיע"א. (א) מי הוא החכם בונדיאה ז"ל הנזכר בכתובת אשר על השיר הא' בספרי צפנת פענח? (ב) מי הוא מחבר הקינה על רבינו פריץ ז"ל (אשר הוא ב"ס רבו של הריב"ש זיע"א) אשר שמתו שם בסוף המחלקה הראשונה. והנני בא היום בשמחה רבה לבשרך כי נודע אלי הדבר בשבוע זה בקראי בשו"ת הריב"ש זיע"א סי' ס', כי שם נזכר הח' בונדיאה (מכאן משמע כי ט"ס בכ"י וצ"ל בנו"ן ולא בנימ"ל) הכהן בלי שום תואר, והוא הוא ודאי אותו הנזכר בשיר הריב"ש ז"ל, ולדעתי הי' שמו העברי יום טוב אשר יתורגם בלשון ספרד: Buen dia = בונדיאה. וגם מחבר הקינה על ר' פריץ הכהן ז"ל נזכר שם, והוא ר' יאודה קרשקש ברפת ז"ל אחי הריב"ש ז"ל ע"ש. וששתי כעל כל הו". והנה כבר מלתי אמורה (לעיל הערה לצד 19 שורה 12), כי עוד הדבר מוטל בספק, אם ר' פריץ הזה הוא ר' פריץ הכהן; אכן אינו מן הנמנע. והנה בריב"ש (סי' ס') לא נזכר שם מחבר הקינה על ר' פריץ הכהן, ונאמר רק כי הריב"ש פתח בהספרו של הח' רבי אשתרוק הכהן באלמרתיה שחבר אחיו (סתם) על מות ר"פ, והוא הריב"ש, תקן אותה, גרע והוסיף לפי הדרוש לו. אולם מתשוי הריב"ש סי' שפ"ז נראה, כי אחיו דון קרשקש ראוי להיות מחבר הקינה שלפנינו. ועל דבר מעשה הריב"ש בעצמו, להשתמש בפתיחה שאינה שלו, יש להעיר כי הדבר הזה בלתי חדש הוא. וכבר ראינו כי אחד הספרנים השתמש בפתיחת רי"ה ז"ל על מות ר' ברוך ב"ר יצחק, תחלתה: "מה לעם כי יקראו עצרה",

תקן אותה בכ"מ והחליף את שם ר' ברוך בשם יעקב, והכניס בבית כ"ה את שם בני יעקב זה, אלעזר ומשה, כפי צרכו. (ראה "חדשים גם ישנים" לה"ה הרכבי חברת 4 בהאסיף הששי צד 148 והלאה, ושם צד 150 הערה י' צ"ל "יעקב" במקום "יצחק").

צד 34 שורה 4: בחלק הראשון מספרי אדות המשקל בשירי רי"ה דברתי רק ע"ד השירים הפשוטים, והשיר הזה והדומים לו הם מהנקראים שירי-האזור (מושג). אשר עליהם שמתי דברתי בחלק השני מספרי הנ"ל, ולא נדפס עוד.

צד 36 שורה 6: ראה הערה לצד 33 שורה 4.

צד 41 שורה 10: ראה ילקוט פ' לך לך: "ו' אבות שכנו בכבודו של עולם ולא שלטה בהן רימה וכו' וי"א אף דוד שנאמר . . . אף בשירי ישכן לבטח", ולזה כיון הרשב"ץ ז"ל באמרו "משכב מנוחה אלי אבות וכו'".

שם שורה 20: לדעתי כונת המשורר פשוטה ומיוסדת עה"פ (ויקרא י"ח כ"ח): ולא תקיא הארץ אתכם וכו' כאשר קאה את הגוי וכו'.

שם שורה 29: ראה הערת הרב המו"ל; ולדעתי אין ספק כי הכונה על הגוים אשר הושיב מלך אשור בשמרון ובעריה, אשר קנאו לאל בלא אל, כי "לא ידעו את משפט אלהי הארץ" ותשלח (הארץ) בהם "את האריות ויהיו הרגים בהם" (מלכים ב' י"ז כ"ד והלאה).

שם שורה 35: ראה הערת הרב המו"ל; ראה גם מדרש ש"ט תהלים פ"ה. צד 43 שורה 3: כונתו למה שאמרו (בכתובות דף ק"י ע"ב) הכל מעלין לא"י ואין הכל מוציאין הכל מעלין לירושלים ואין הכל מוציאין וכו' ואין הכל מוציאין לאתווי מאי לאתווי עבר שברח מחו"ל דאמרינן לי' זבניה הבא וזיל משום ישיבת א"י וכו' הוא אמר לעלות וכו' תצא בלא כתובה היא אמרה לעלות וכו' יוציא ויתן כתובה וכו' ע"ש.

שם שורה 26: הגברת היא שרה אמנו, ואמתנו נקראת גברת על שמה, והשפחה היא הנר המצרית, וכשמה יקראו הערביים, זרעו של ישמעאל בנה.